

Hvordan slutte med kriminalitet å «gjøre det bra?»

En kvalitativ studie av vellykkede
tilbakeføringsprosesser etter løslatelse fra fengsel.

Rosanna Isabella Ljosland Gumpen

VEILEDER
Kristian Mjåland

Universitetet i Agder, 2023
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Sammendrag	6
1. Innledning	7
1.1 Presentasjon av tema, formål og problemstilling	7
1.2 Avgrensning av oppgaven	10
1.3 Oppgavens oppbygning.....	10
2. Teoretiske perspektiver på desistance	11
2.3 Desistance - teori.....	11
2.3.1 Økonomiske utfordringer	12
2.3.2 Vendepunkt og endringsprosess.....	14
2.3.3 Identitetsutvikling	16
2.3.4 «Knifing off».....	18
2.3.5 “Pains of desistance”	22
2.3.6 Generativitet og betydningen av likemannsarbeid.....	23
3. Metode.....	25
3.1 Valg av metodisk tilnærming.....	26
3.2 Datainnsamling og utvalg.....	27
3.3 Det kvalitative intervjuet.....	28
3.4 Gjennomføring av intervjuene.....	28
3.5 Studiens validitet, reliabilitet og generaliserbarhet.....	30
3.6 Etiske overveielser.....	31
3.7 Analyseprosessen.....	32
4. Empiriske funn og analyse av datamateriale.....	33
4.1 Tilbakefall og tilbakeføring.....	33
4.2 Vendepunkt og bunnpunkt	36
4.2.1 Behandling og bearbeiding av traumer	39
4.2.2 Økonomiske utfordringer.....	41
4.3 Endring	43
4.3.1 Motivasjon og egeninnsats.....	43
4.3.2 Identitetsutvikling.....	45
4.3.3 Knifing off.....	46
4.4 Ettervern	50
4.4.1 Ettervernstilbudet i Kristiansand	52
4.5 Hjelp andre og egenerfaring	55

5. Drøfting og konklusjon	58
5.1 <i>Motivasjon og egeninnsats</i>	58
5.2 <i>Rehabilitering</i>	60
5.3 <i>Sosialt nettverk</i>	61
5.4 <i>Betydningen av ettervern, generativitet og egenerfaring</i>	63
5.4.1 <i>Ettervernstilbudet i Kristiansand</i>	64
5.5 <i>Utfordringer</i>	64
6. Konklusjon	65
6.1 <i>Mulige begrensinger i oppgaven</i>	67
Litteraturliste	68
Vedlegg 1- Intervjuguide.....	72
Vedlegg 2- Informasjonsskriv	76
Vedlegg 3 – samtykkeskjema	79
Vedlegg 4 – Godkjenning fra NSD.....	80

Forord

Da var det endelig min tur til å levere masteroppgave, arbeidet med oppgaven har vært lærerikt, tidvis ganske utfordrende og spennende. Denne masteroppgaven har vært en fin avslutning på fem år ved Universitetet i Agder, tre år med bachelor i statsvitenskap og to år med master i sosiologi. Nå skal endelig siste kronen på verket leveres og jeg er utrolig takknemlig for all kunnskap jeg har lært i løpet av dette året med forskning og skriving.

Det er flere jeg ønsker å takke i forbindelse med denne masteroppgaven. Først og fremst ønsker jeg å takke forskningsdeltakerne mine som stilte opp til intervju, uten dere hadde ikke denne oppgaven vært mulig. Tusen takk for all tillit dere gav meg, jeg er så stolt på deres vegne over alle hindringer og utfordringer dere har beseiret. Jeg vil også takke min fantastiske veileder Kristian Mjåland, du har gitt meg uunnværlig hjelp under hele prosessen med faglig veiledning og oppmuntrende ord. Tusen takk for at du har delt din kunnskap, og hjulpet meg gjennom et meget ukjent landskap.

En siste takk må rettes til min familie, tusen takk til besteforeldre for både lån av leilighet, barnepass og oppmuntrende ord. Og ikke minst til mine fine barn, for at dere har akseptert at mamma ikke har vært like tilgjengelig til alle døgnets tider.

Til slutt – Tusen takk, Kristoffer. Du har holdt ut mye i denne perioden, men står alltid like støtt ved min side, det er jeg evig takknemlig for!

Rosanna Isabella Ljosland Gumpen
Kristiansand, mai 2023

Sammendrag

I tiden etter løslatelse er det mange som havner fort tilbake til det livet de hadde før soning, og rus og kriminalitet er igjen et faktum. Denne masteroppgaven omhandler tidligere domfeltes erfaringer om vellykkede tilbakeføringer etter løslatelse fra fengsel. Undersøkelsene baserer seg på kvalitative intervjuer med åtte tidligere straffedømte kvinner og menn, som etter flere tilbakefall har klart å bli rusfri og lovlydig.

Målet med denne masteroppgaven er å undersøke hva som skal til for å mestre en tilbakeføring fra fengsel til frihet og samtidig holde seg rusfri og unna kriminalitet. Samtidig ønsker jeg å finne ut av hvilken betydning ettervern har for vellykkede tilbakeføringer. Håpet er at dette kan bidra til ytterlig informasjon om hvordan man kan tilrettelegge for en vellykket tilbakeføring fra fengsel til frihet. Undersøkelsene tar utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hva kjennetegner vellykkede tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet?* Problemstilling er utarbeidet med hensikt i å belyse domfeltes egne erfaringer og opplevelser.

Teori rundt desistance-prosessen danner hovedgrunnlaget for denne oppgaven. Funnene i denne masteroppgaven indikerer at det er mange ulike faktorer som er nødvendige for å få til en vellykket tilbakeføringsprosess fra fengsel til frihet. Funnene viser at desistance-prosessen innebærer mange endringer, utfordringer, smerter og ensomhet. Forskningsdeltakerne fremhever viktigheten av egeninnsats og motivasjon for å få til en endring i livet. De vektlegger også nødvendigheten av å distansere seg fra tidligere miljøer og relasjoner. Flere av forskningsdeltakerne har hatt en traumatisk barndom og ungdomstid, og uttrykker hvor betydningsfull behandling for disse traumene har vært for å kunne mestre sin desistance-prosess. Funnene i studien viser også hvor mye ettervern betyr for forskningsdeltakerne og utvalget påpeker at ettervern er med på å bidra til at dem klarere å vedlikeholde selve desistance-prosessen.

1. Innledning

1.1 Presentasjon av tema, formål og problemstilling

I følge Aarvold og Solvang (2008) er ikke løslatelse fra fengsel alltid en positiv opplevelse. Livet utenfor murene kan for mange være vanskelig og mange føler at de går fra å være innsatt til utsatt (Aarvold & Solvang, 2008, s. 9). Det å skulle starte å leve nøktern, lovlydig og «å gjøre det bra» er ofte lettere sagt enn gjort. Mange tidligere straffedømte ønsker seg et helt vanlig A4-liv, men generelt sett er ikke en endring i livsløpet enkelt og man finner ikke alltid en «åpen dør» (Aarvold & Solvang, 2008, s. 9). Det er mange behov som melder seg når en person skal løslates fra fengsel, både praktiske, sosiale og emosjonelle (Aarvold & Solvang, 2008, s. 9). Tiden etter løslatelse er som regel den mest strevsomme, og omtales ofte for «glimpsonen» fordi man står ovenfor store fristelser og fallgruver. Allerede når fengselsdørene lukker seg er faren for tilbakefall stor for mange (Aarvold & Solvang, 2008, s. 9).

Manglende sosial kompetanse gir derfor liten grad av sosial trygghet og sosial selvtillit, det er naturligvis vanskelig å skulle bli «vanlig» når man ikke vet hva det vil så å være «vanlig» (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). Dette resulterer ofte i at mange av tidligere innsatte vender tilbake til sitt gamle nettverk, hvor de opplever å mestre de sosiale kodene og føler tilhørighet og respekt (Aarvold & Solvang, 2008, s. 10). Aarvold & Solvang understreker at mangel på tilhørighet og intrisering er en stor påkjenning og en viktig faktor i tilbakefallsstatistikken (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). Mangel på tilhørighet fører ofte til ensomhet og isolasjon, ensomhet er «en farlig følelse» for mange tidligere straffedømte fordi det vanligvis er en medvirkende årsak til tilbakefall (Aarvold & Solvang, 2008, s. 10). Det å skulle starte et nytt liv for en selv og bli et nytt menneske kan oppleves veldig ensomt fordi man må bryte med det man allerede kjenner (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). Ensomhet er en smertefull følelse og hvordan man mestrer denne følelsen er avgjørende for om man klarere å holde seg lovlydig og rusfri. Sosialt ettervern kan være forebyggende og en svært avgjørende faktor for å hindre isolasjon etter løslatelse (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). De fleste straffedømte må bryte med sine tidligere relasjoner for å kunne starte et lovlydig og rusfritt liv, men ikke alle er forberedt på graden av ensomhetsfølelse de kan risikere å oppleve. Ofte er tanker om og redsel for ensomhet noe som har tendens til å øke når det nærmer seg løslatelse. (Arvold & Solvang, 2008, s. 10).

Frivillige organisasjoner har en betydningsfull rolle i tilbakeføringsprosessen. De kan assistere løslatte ved å henvise til og koordinere tjenester, tilby løslatte tilhørighet, fellesskap, relasjoner og oppfølging etter soning (Andvig & Karlsson, 2021, s. 2).

Et politisk ønske om endring for løslatte resulterte i tilbakeføringsgarantien og St.meld 37 (2007-2008) (Falck, 2015, s.11). Denne garantien var ingen garanti i juridisk forstand, men skulle framheve at tidligere straffedømte har samme rettigheter som andre til sosiale tjenester og helsetjenester (Falck, 2015, s.11). Dette er tjenester fra NAV, tilfredsstillende bolig, økonomisk støtte/rådgivning, utdanning og behandling. Forpliktende samarbeidsavtaler mellom kriminalomsorg og kommunale og statlige tjenester skulle bidra til styrket samhandling og kontinuitet i tjenestene ved løslatelse fra fengsel (Falck, 2015, s.11). Stortingsmelding 37 understreker at den viktigste garantisten er den domfelte selv. Tilbakeføringsgarantien vil ikke kunne gi ønskede resultater dersom ikke den straffedømte selv forplikter seg til å gjøre sitt for at samfunnets tjenester blir tatt i mot og benyttet seg av (Meld. St. 37(2007-2008), s.174). Om man ikke tar tak i utfordringene kan ofte veien tilbake til kriminalitet være kort, det er de første timene og dagene etter løslatelse som er de mest kritiske når det gjelder tilbakefall (Meld. St. 37(2007-2008), s.173). De første dagene etter løslatelse blir ofte omtalt som glippsonen, altså den tiden før støttetiltakene i frihet kan settes inn. Det er nettopp denne glippsonen som tilbakeføringsgarantien skal få bort (Meld. St. 37(2007-2008), s.173).

I rapporten «*Tilbakeføringsgarantien som smuldret opp*» beskriver Falck brospennet fra fengsel til frihet (Falck 2015, s.12).

«Ved fengselsporten begynner gangen over den imaginære broen tilbake til samfunnet. Mellom bropilarene må det være et brospenn for at de løslatte skal komme over glippsonen. De to beskrevne bropilarene er viktige for å bygge et brospenn, men oppsummert ble broen mellom dem relativt smal. Det er lettere å gå over en bred enn en smal bro uten rekkverk. For å ikke falle gjennom eller utfor er det lettere om en har noe eller noen å støtte seg til. Her står de frivillige organisasjonene sentralt» (Falck 2015, s.12).

Falck understreker at de frivillige organisasjonene har en viktig rolle i glippsonen mellom fengsel og frihet. Løslatte går fra et strengt regime i fengsel bestemt av andre, til selv å måtte finne fram til de tjenestene de har behov eller krav på (Falck 2015, s.64). Tidligere innsatte

beskriver den virkelige straffen begynner når de blir løslatt fordi overgangen til samfunnet kan oppleves som overveldende, krevende og i noen tilfeller truende (Falck 2015, s.64). Mange mangler et sosialt nettverk og familie å komme til, hvem eller om noen venter utenfor fengselsporten er for mange uvisst (Falck 2015, s.64). Fengslet dekker den billigste reisemåte og eventuelt kost om det trengs, ansvaret til kriminalomsorgen er over og den tidligere innsatte reiser nå alene (Falck 2015, s.64). Nå er det opp til friomsorgen om de ønsker å stille opp, ofte er det frivillige organisasjoner som WayBack, A-LARM, Røde Kors, Kirkens Bymisjon, Blå Kors og mange fler. Flesteparten av alle løslatte fra fengsel opplever at ingen møter dem utenfor fengselsportene (Falck 2015, s.64).

«Det finnes masse hjelp hvis du vil ha det og hvis du ikke skal gjøre det på din måte. Klarer du å lytte til andre folk rundt deg, finnes det masse hjelp. Men det er ikke du som bestemmer hvordan det gjøres, du må lytte til andre rundt deg»

Dette sitatet kommer fra en av forskningsdeltakerne i denne studien som i dag er løslatt fra fengsel. Det har de siste årene vært stigende fokus på hva som får personer involvert i kriminalitet til å avstå og endre sin kriminelle atferd, dette er en prosess som forskere omtaler som «desistance». Desistance-forskningen har hovedfokus på kriminalitetsproblemet og retter søkelyset på samspillet mellom subjektive og sosiale faktorer som igjen påvirker individets endringsprosess (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Desistance danner hoveddelen for det teoretiske grunnlaget i denne masteroppgaven.

Jeg skal i denne oppgaven se på åtte «vellykkede» tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet med fokus på tiden etter løslatelse, knyttet til vendepunkt, endring og ettervern. Funnene i materialet viser at disse tre begrepene er viktige i selve desistance-prosessen. Desistance-prosessen starter ofte ved et klart vendepunkt og endring beskriver hva som må gjøres for å få til en endring i livet, ettervern viser seg å være svært verdifullt for å vedlikeholde desistance-prosessen. Med dette som bakgrunn for oppgaven, lyder problemstillingen slik:

Hva kjennetegner vellykkede tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet?

1.2 Avgrensning av oppgaven

I denne oppgaven har jeg studert forskningsdeltakere som befinner seg i en endringsprosess og har startet et liv uten kriminalitet og rus. Hensikten med denne studien er å få domfeltes perspektiv og erfaringer om tilbakeføringsprosessen fra fengsel til frihet, med fokus på tiden etter løslatelse. Forskningsdeltakerne har blitt rekruttert fra frivillige organisasjoner i Kristiansand. Disse organisasjoner hjelper og bistår brukerne sine i møte med offentlige instanser, tilbyr løslatte tilhørighet, fellesskap, relasjoner og oppfølging etter soning. Grunnet oppgavens omfang har jeg måttet foreta noen avgrensninger i arbeidet. Oppgaven vil ikke gå i dybden på teorier som omhandler rusavhengighet, selv om alle forskningsdeltakerne har vært rusavhengige på et tidspunkt. Oppgavens fokus er hovedsakelig på avstand fra kriminalitet, men tar for seg noe av deltakerne sitt tidligere rusavhengighet, da respondentene omtaler rus som sitt primære problem og kriminaliteten som følge av dette. I denne oppgaven vil rus fremheves som en viktig variabel når vi skal forstå forskningsdeltakernes desistance-prosess. Jeg har valgt og ikke sammenligne kjønn, da analysene viste få forskjeller mellom menn og kvinner.

1.3 Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven inneholder seks kapitler som belyser oppgavens problemstilling fra ulike perspektiver. Kapitel en er et innledende kapittel som består av problemstilling med tilhørende forskningsspørsmål, kapitlet tar også for seg hva som er bakgrunnen for oppgaven og hva som har blitt lagt vekt på under utforming av problemstilling. Jeg går også igjennom utfordringene løslatte kan møte på ved overgangen fra fengsel til frihet, samt en gjennomgang av hvor viktig en god tilbakeføringsprosess er for individer. I kapittel to er utvalgt teori om desistance og tidligere empirisk forskning presentert. Teorikapitlet er delt inn i underkapitler hvor jeg har fokusert på betydningen av endringsprosess, ettervern, sosiale nettverk, utfordringer og viktigheten av egenerfaring og generativitet. Kapittel tre inneholder redegjørelse for de metodiske beslutningene som er tatt for å kunne besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Kapittel fire er analysekapitlet til denne oppgaven og består av ulike temaer for å kunne besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål på best mulig måte. I kapittel fem kommer drøfting og avslutningsvis i kapittel seks vil en avsluttende konklusjon bli presentert, samt mulige begrensninger og videre forskning.

2. Teoretiske perspektiver på desistance

2.3 Desistance - teori

Det finnes ingen tilstrekkelig oversettelse for begrepet desistance på norsk, men handler om hvordan personer som er involvert i kriminalitet til å slutte eller begrense sin kriminelle atferd (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 215). Desistance-begrepet brukes for å forstå opphør av kriminell aktivitet og omtales ofte som «avstand» på norsk, de fleste forskere er enige om at det handler om hele prosessen ut av kriminaliteten og ikke bare om selve sluttresultatet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Siden det ikke finnes en fullgod oversettelse av desistance på norsk, har jeg valgt å beholde begrepet i sin opprinnelige form i denne oppgaven. I følge Maruna (2001) er desistance en prosess hvor personer som tidligere har vært engasjert i kriminelle aktiviteter, velger å avstå og fokusere på opprettholdelsen av kriminalitetsfri atferd i møte med livets vanskeligheter og frustrasjoner (Maruna (2001), s. 26).

Mye av desistance-litteraturen er basert på studier fra menn med empiri fra andre land, men det har i de siste årene kommet flere studier om kvinners desistance særlig fra de skandinaviske landene (Gjeruldsen, 2021, s. 215). I den skandinaviske forskningen til Gjeruldsen og Jensen (2021) fokuseres det på samspillet mellom subjektive og sosiale faktorer (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Sosiale faktorene betyr endringer i levekår, nettverk eller andre ytre omstendigheter og hendelser som kan knyttes til et vendepunkt, mens subjektive faktorer dreier seg om endringer i holdninger, vurderinger og mål med livet som kan innebære et vendepunkt (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Begrepet aktørskap brukes i forbindelse med subjektive faktorer og spiller en viktig rolle i selve desistance-prosessen. Begrepet forstås som evnen til å intensjonelle valg, valg som er gjennomtenkt og gjort ved bevissthet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). I følge Gjeruldsen og Jensen (2021) kan fremgangsmåten ved å ta intensjonelle valg deles inn i fire trinn som handler om å avstå fra kriminell aktivitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 217). Det første er å være åpen for endring, det andre er å være mottakelig for «hooks of change» dette er strukturelle eller sosiale endringsmuligheter. Det neste trinnet er å kunne se seg selv i nye roller og det siste trinnet er å vende ryggen til kriminell aktivitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 217). Håp og tro på seg selv og kunne se egne muligheter er betydningsfullt i desistance-prosessen (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 217). Opphør av kriminelle handlinger kobles gjerne til endringer i egen

livsbane, det vil si noe som får stor eller avgjørende emosjonell betydning for en person i forhold til å endre retning i livet, ofte omtalt som et vendepunkt. Et vendepunkt kan ofte forbindes med at man når et bunnpunkt i livet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). I følge Gjeruldsen & Jensen (2021) kan desistance-prosessen begynne ved et klart vendepunkt i livet, men samtidig kan selve -prosessen være en livsendring hvor man gradvis endrer verdier og prioriteringer (Gjeruldsen & Jensen, 2021. s. 216).

I følge Sampson & Laub (2001) kommer avståelse fra kriminalitet fra ulike psykologiske og sosiale prosesser. De er kjent for sin aldersgraderte teori som er blitt utviklet over flere år, teorien består av ulike mekanismer av handlinger gjennom livsløpet til en kriminell (Sampson & Laub, 2001, s. 3). I studien «turning points» analyserer Sampson & Laub (2003) hvordan viktige livshendelser som ekteskap og arbeid kan fungere som vendepunkt og deretter bidra til avståelse fra kriminalitet (Sampson & Laub, 2003). Maruna (2001) har også vært en viktig bidragsyter til kriminologi litteraturen, i sin forskning «The Liverpool desistance study» fokuserer Maruna mye på generativitet og ny reformert identitet for at man skal lykkes med desistance prosessen. Maruna påpeker viktigheten av å holde seg loydydig og finne en ny mening med livet, samt forstå hva man har gjort galt og hvorfor de ikke lenger identifiserer seg med sitt tidligere «jag» (Maruna, 2001, s 7). Videre i teorikapittelet vil jeg presentere teori som handler om økonomiske utfordringer, vendepunkt og endringsprosess, identitet, «Knifing off», «pains of desistance» og «generativity».

2.3.1 Økonomiske utfordringer

Et stort problem for mange tidligere straffedømte er de økonomiske utfordringene i etterkant av soningen forteller Todd-kvam (2019) i sin forskning. Det er ofte vanlig at personer som er involvert i lovbrudd mister kontrollen over økonomien sin, økonomiske belastninger kan ofte ha en negativ innvirkning på selve endringsprosessen (Todd-Kvam, 2019, s. 1). Den norske stat legger stor vekt på rehabilitering av straffedømte og muligheten for å reintegreres i samfunnet igjen. I følge Justis- og Politidepartement (2008) er bolig, utdanning og opplæring, sysselsetting og ytelser, sosial støtte, helsetjenester og økonomisk rådgivning satt som sentrale elementer i tilbakeføring av fanger til samfunnet (Todd-Kvam, 2019, s.4).

Økonomisk rådgivning inkluderer også gjeldsrådgivning. Gjeld og kriminalitet er sterkt forbundet sammen og lovbrudd øker ofte i perioder ved gjeldsfullbyrdelse (Todd-Kvam, 2019, s.4). Mange straffedømte i Norge har gjeld til staten, private kreditorer og/eller til andre

som er involvert i lovbrudd, slik gjeld kalles for straffegjeld (Todd-Kvam, 2019, s. 5). Todd-Kvam påpeker at det finnes lite forskning på gjeld og kriminalitet i Norge om betydningen av gjeldsrådgivning og oppnåelse av økonomisk frihet (Todd-Kvam, 2019, s. 5). I følge dansk forskning fremhever Olesen (2016) hvordan blant annet ileggelse av saksomkostninger medfører betydelig gjeld ved løslatelse og føles ofte som en «uformell straff» som setter barrierer for reintegrering til samfunnet og dermed kan det bli vanskelig å etablere en kriminellfri hverdag (Todd-Kvam, 2019, s. 5). Todd-Kvam skriver at «straffegjeld» kan ses på som en skjult, gjennomgripende utvidelse av straff og overvåkning som strekker seg langt utover fengselet (Todd-Kvam, 2019, s. 5).

Sammenhengen mellom gjeld og psykiske helseproblemer er også av stor betydning. I følge Todd Kvam (2019) er det tydelige sammenhenger mellom personlig usikret gjeld og psykiske lidelser, depresjon, fullføring av selvmord eller forsøk, problemdriking, rusavhengighet, nevrotiske lidelser og psykotiske lidelser (Todd-Kvam, 2019, s. 5). Disse problemene er i følge Todd Kvam (2019) også utbredt blant innsatte i Norge og blir ofte identifisert som utfordringer for tilbakeføringsprosessen og avstand til kriminalitet (Todd-Kvam, 2019, s. 5). Personlig gjeld, da spesielt langsiktig gjeld påvirker både mental og fysisk helse negativt. Todd-Kvam (2019) skriver i sin forskning at selv om vi befinner oss i en strafferettslig velferdsstat må vi spørre når straffen slutter, er det ved løslatelse? (Todd-Kvam, 2019, s. 3). Kriminalomsorgen oppfatter domfeltes gjeld til samfunnet som betalt når straffen er over, kan opplevelsen av å forbli straffet og å være fanget i en liminal posisjon i det norske samfunnet bestå – spesielt hvis den økonomiske gjeld til samfunnet forblir ubetalt (Todd-Kvam, 2019, s. 3).

I Norge har innsatte i norske fengsler og lokalsamfunnet krav på gjeldsrådgivning gitt av statens, kriminalomsorgen har ansvaret for å legge til rette for samarbeid for de som sitter i fengsel. I følge Todd-Kvam (2019) varierer ofte kompetansenivået og velferdsetatens tilstedeværelse i Norske fengsler og enkelte innsatte har dermed problemer med å få tilgang til relevante tjenester (Todd-Kvam, 2019, s. 7). I Norge er det mulig å søke kombinert gjeldsordning med statlige og private kreditorer. Denne ordningen går over flere år, hvor alle overskuddsressurser over en avtalt livsoppholdssum går til nedbetaling av gjeld, når gjeldsordnings perioden er over blir gjenværende gjeld ettergitt (Todd-Kvam, 2019, s. 7). Dette er en gang i livet mulighet med strenge kriterier og en krevende søknadsprosess. "Straffegjeld" anses ofte som strengere gjeld enn gjeld til private kreditorer. Etter norsk lov

skal gjeld som er oppstått som følge av en straffbar handling tilbakebetales fullt ut, dog med mulig unntak for gjeld som er eldre enn tre år eller dersom det er særlige grunner for resosialisering, hensynet til den som skylder erstatningen ikke er en avgjørende faktor (Todd-Kvam, 2019, s. 7). I Todd-Kvam (2019) sin forskning antyder intervjudataene fire negative elementer ved å leve med «straffegjeld». Disse fire elementene er frykten for å komme i gang med å håndtere gjelden, en følelse av urettferdighet og dobbel straff, undergraving av jobbmotivasjon og en følelse av unngåelse (Todd-Kvam, 2019, s. 7). Noen av informantene hans beskrev en viss følelse av fremgang, med utsikter til en gjeldsordning som gir et mål å jobbe mot.

I følge Todd-Kvam (2019) sin forskning er det å bli dømt til både fengsel og økonomiske sanksjoner, sett på som urettferdig og som en form for dobbelstraff av dem som har tatt avstand til kriminalitet (Todd-Kvam, 2019, s. 10). Forestillingen om dobbel straff er viktig fordi den beskriver en opplevelse av gjennomgripende straff, mens gjeld forblir ubetalt, varer følelsen av å bli straffet. Når det kommer til urettferdighet, viser det seg at prosessuell rettferdighet er viktig fordi mennesker engasjerer seg i identitetsutvikling på grunnlag av informasjon mottatt fra de rundt dem, spesielt vurdering av prosessuell rettferdighet (Todd-Kvam, 2019, s. 10). Ved å bruke dette argumentet i desistance-prosessen vil opplevelsen av å bli behandlet rettferdig av samfunnet, bidra til å sikre prosessen med identitetsendring. Motsatt er følelsen av urettferdighet skapt av økonomisk gjeld lite nyttig for desistance-prosessen, fordi det hindrer skiftet til en mer prososial identitet (Todd-Kvam, 2019, s. 10).

2.3.2 Vendepunkt og endringsprosess.

Opphør av kriminell atferd knyttes gjerne til vendepunkter. Et vendepunkt er forbundet med endringer i egen livsbane, det kan være hendelser som får stor eller avgjørende betydning for en persons evne til å ta tak i det livet man lever og få til en endring (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Gjeruldsen og Jensen (2021) skriver i sin studie at selve desistance-prosessen kan starte ved et tydelig vendepunkt, men påpeker også at det kan være en modningsprosess hvor verdier og prioriteringer kontinuerlig endres (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Vendepunkter kan sette i gang hendelser som påvirker det livet man lever, og kan føre til at man trekker seg selv ut av kriminaliteten og oppmuntrer til desistance. I følge Laub og Sampson (2003) kan vendepunkter ses på som «endringer i livshistorien som skiller fortiden fra nåtiden» (Boman og Mowen, 2018, s. 2).

Siennick & Osgoods (2008) argumenterer for at vendepunkter kan deles inn i tre kategorier: endringer i sosial kontroll, endringer i rutinemessige aktiviteter og endringer i personens selvbylde. Denne begrunnelsen er nyttig for å forstå koblingen mellom vendepunkter og endringsprosesser (Carlsson, 2012, s. 3).

I følge Boman og Mowen (2018) inkluderer prososiale vendepunkter ofte livserfaringer som ekteskap, militærtjeneste, arbeid, utdanningsprestasjoner og foreldreskap (Boman og Mowen, 2018, s. 3). På den annen side kan vendepunkter også skape en negativ ringvirkning som kan «avskjære» fremtidige muligheter. Selv om det finnes individuelle veier inn og ut av desistance inkluderer det ofte negative hendelser som bidrar til et vendepunkt, som arrestasjon og fengsling (Boman og Mowen, 2018, s. 3). Fengsel kan ofte representere et vendepunkt, fordi man kommer seg vekk fra rus og det kriminelle miljøet. Et fengselsopphold kan gi både rom for refleksjoner og alenetid. Om man benytter seg av denne tiden i fengsel kan det gi grunnlag for utvikling av nye personlige ressurser og identitet (Gjeruldsen og Jensen, 2021). I forskningen til Gjeruldsen og Jensen (2021) var det flere av kvinnene som knyttet vendepunktet til selve fengselsoppholdet, felles for kvinnene var at alle var slitne av et liv med kriminalitet og rus, og de ønsket en endring i livet (Gjeruldsen og Jensen, 2021). I forskningen til Laub & Sampson (2003) om uformell sosial kontroll er vendepunkter et sentralt element hvor de mener at framveksten av vendepunkt i løpet av livsløpet åpner muligheten for personer til å knive av fortiden fra nåtiden, investere i nye relasjoner som bidrar til sosial støtte og vekst, være under direkte/indirekte kontroll og delta i rutinemessige aktiviteter (Carlsson, 2012, s. 3). I Carlsson (2012) sin studie om vendepunkter var et av formålene og utforske prosessene som ligger til grunn for kontinuitet og kriminell atferd over lengre periode. En av hensiktene med studien *Stockholm Project* var å utforske individenes selv-identifiserte vendepunkter. Dette ble gjort ved å holde spørsmålene til intervju-deltakeren så åpne som mulig, slik at deltakeren hadde mulighet til å nevne å utvikle emner og temaer som intervjuer ikke hadde stilt spørsmål om (Carlsson, 2012, s. 6). For å utforske og forstå prosessene med endringer i atferd, kan begrepet vendepunkter være verdifullt, fordi det fremhever hendelser, stadier og prosesser der endringer fremtrer (Carlsson, 2012, s. 8). Vendepunkter er indirekte knyttet til endringer i lovbrudd. Prosesser som fører til endringer i den sosiale kontrollen, rutinemessige aktiviteter og i selvbylde til personen, det er disse endringene som vil føre til endringer i utøvelse av kriminelle handlinger (Carlsson, 2012, s. 8). Gjeruldsen og Jensen påpeker i sin studie «Alt er jo egeninnsats» (2021) at vendepunkter ofte oppstår når man når treffer et bunnpunkt, for noen personer kan et bunnpunkt være

forårsaket av en enkelt hendelse, men for andre kan bunnpunktet komme av en serie med hendelser (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Oppfatningen av et bunnpunkt kan variere fra person til person, men Gjeruldsen og Jensen beskriver bunnpunktet ofte forekommer i det øyeblikket hvor man oppsøker hjelp, som følge av at man har innsett at man ikke kan fortsette å leve det livet man lever. Dette bunnpunktet kan være en viktig motivasjon for en livsendring, noe som også kan føre til at personen bygger nye personlige og sosiale ressurser (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216).

Mye av forskning på vendepunkter konkluderer med at det som faktisk skjer i personens liv, er noe som er betydningsfullt for individet. I følge Maruna (2001) er det ingenting som er bundet i en prosess eller hendelse som gjør det til et vendepunkt og anbefaler at man skal se på avstand til kriminalitet som et vedlikehold prosess, hvor man fokuserer på kriminalitetsfri atferd i møte med livets hindringer og frustrasjoner (Maruna, 2001, s.26).

2.3.3 Identitetsutvikling

Gjeruldsen og Jensen (2021) skriver om man skal få til en endring i livet og vende seg bort fra kriminalitet må man innlemme sitt tidligere «jeg» og sin livshistorie i en fortelling man kan selv leve med og fortelle til andre (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.217). Et desistance-fremmende livsskript er en rekonstruksjon som bygger på tidligere identitet, snarere enn en amputasjon av tidligere identitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.217). I denne forbindelse spiller narrativer en viktig faktor i identitetsutvikling. Narrativer er avgjørende ved at menneskers selvforståelse og selvpresentasjon er med på å bevare og endre atferd. Samtidig er de kontekstuelle ved at sosiale og kulturelle forhold er av betydning for hvilke narrativer som er mulig å skape og vedlikeholde i desistance-prosessen (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.217). Narrative identiteter er en rekonstruering av fortiden, samtidig som den viser kurs for fremtiden, noe som gjør historien om en selv mer betydningsfull og presentabel (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.217). Egenskapen til desistance kan styrkes ved «levedyktige» narrativer.

Maruna (2001) hevder at lovbrøtere som har sluttet med kriminalitet ofte viser ansvar, føler at de har en viss kontroll over fremtiden og finner mening i livet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.217). For at tidligere kriminelle skal kunne starte på nytt, handler i følge Maruna (2001) om hvordan man forbedrer og gjenoppbygger sine liv (Maruna, 2001, s. 7). Et grunnleggende

element i endringsprosessen til tidligere straffedømte er å akseptere at de ikke er den personen de var når de levde et kriminelt liv (Maruna, 2001, s. 8). Derfor er det viktig at disse personene har en historie som en del av selve endringsprosessen og at denne historien legger grunnlaget for ny identitet. Dette vil gjøre overgangen med å bli reintegrert i samfunnet lettere (Maruna, 2001 s. 8).

Mennesker har ulike måter å komme seg ut av kriminalitet og rus, noen finner støtte i ulike trossetninger, aktiviteter, livsstil og meningsfullt arbeid (Maruna, 2001, s. 8). Menneskers subjektive aspekter som, tanker, emosjoner, motivasjoner og mål har ofte blitt glemt i forskning i avstand av kriminalitet påpeker Maruna og mener at årsaken kan være at materialet ofte oppfattes uvitenskapelig eller uhåndterlig for empirisk analyse (Maruna, 2001, s. 8).

I følge Maruna (2001) må personer som ønsker å slutte med kriminalitet, finne en mening og hensikt med de mørkeste sidene av sin egen livshistorie (Maruna, 2001, s. 9). I følge Maruna (2001) kan man altså ta avstand fra kriminalitet ved å fortelle personlige fortellinger om sin egen livshistorie, forstå fortiden og samtidig føle kontroll over fremtiden (Maruna, 2001, s. 10). I følge Maruna er ikke det interessante hvorfor man velger å slutte med kriminalitet, det viktige spørsmålet er hvordan man klarer å opprettholde en kriminalitetsfri og rusfri atferd i møte med livets hindringer og frustrasjoner, altså når «alt bygger seg opp» eller at man får «noen slag i ansiktet» (Maruna, 2001, s. 26). Maruna påpeker i sin studie at tidligere kriminelle ikke definerer seg selv som «desistere», de beskriver seg selv som «å gå rett» og «gjøre det bra» og betrakter det som en pågående prosess (Maruna, 2001, s. 26).

Forskere er enige om at desistance-prosessen er verken rask eller en enkel prosess, det kan ta lang tid, kanskje mange år å endre forankret atferd og de underliggende utfordringene (Justice, Uk,2020). Faktorer som støtter og bidra til endring er blant annet streke bånd til familie og nettverksbygging, fast arbeid, annerkjennelse av verdi fra andre, følelse av håp og selvtillit og en følelse av mestring av eget liv (Justice, Uk, 2020). Behandling som fokuserer på rusmisbruk og psykisk helse kan også ha en innvirkning på holdninger man har til livet (Justice, Uk, 2020).

Maruna (2001) og Gjeruldsen og Jensen (2021) nevner også at fengselsopphold kan ha innvirkning, da noen slutter med kriminell aktivitet for å unngå fengsel (Maruna, 2001,

Gjeruldsen & Jensen, 2021 s. 226). Vi er selv ansvarlige for egen endring og det kreves motivasjon og egeninnsats, man kan ikke endres om man ikke ønsker det selv. Andre mennesker kan styrke og bidra til endring, men har ikke en avgjørende rolle (Maruna, 2001, s.32).

2.3.4 «Knifing off»

Mange samfunnsforskere skriver om begrepet «knifing off» eller «kvitte seg med», for å beskrive hvordan enkeltpersoner kan endre livene sine ved å skille seg skadelige miljøer, uønskede relasjoner eller selve fortiden (Maruna & Roy, 2007, s. 104). I analysen til Maruna & Roy 2007 «Amputation or Reconstruction» påpeker de at endringer i livet, som å avstå fra kriminelle handlinger, kan formes av sosiale strukturer gjennom en prosess med «knifing off» (Maruna & Roy, 2007, s. 104). Teorien ble først brukt i studien til Brotz & Wilsons (1946) om erfaringen til voksne menn i militærtjeneste fra andre verdenskrig, selv om den har sitt opphav utenfor kriminologien, har ideen om «knifing off» tatt en betydelig plass i samtidens forskning om desistance fra kriminalitet (Maruna & Roy, 2007, s 105). Noen studier har blitt gjennomført ved å benytte seg av «Knifing off» teorien, for å se sammenhenger og forhold der «knifing off» kan eller ikke kan forekomme. I analysen til Maruna & Roy (2007) tar de for seg opprinnelsen til «knifing off» teorien og dens betydning (Maruna & Roy, 2007, s.104). Forskerne konkluderer med at denne teorien er svært nyttig for å forstå desistance-prosessen (Maruna & Roy, 2007, s.104).

Begrepet «knifing off» er også er brukt i studien til Laub & Sampsons (2003) om tidligere kriminelle, hvor de hevder å ha funnet fire store avgjørende vendepunkter som er avgjørende i «knifing off» - prosessen (Laub & Sampsons, 2003, s. 145). Disse avgjørende vendepunktene er ekteskap, militær, reformskole og geografisk skifte. Alle disse vendepunktene skaper nye situasjoner som skiller fortiden fra nåtiden, dette gir muligheter for sosial støtte og vekst og bringer endring og struktur til rutinemessige aktiviteter og gir mulighet for en identitetsutvikling (Laub & Sampsons, 2003, s. 145). En sentral faktor i å avstå fra kriminalitet og rus kan derfor være avstanden mellom personer og fysiske miljøer som resulterer i kriminell aktivitet (Laub & Sampsons, 2003, s. 145). Maruna & Roy (2007) mener at dette argumentet har stor betydning, da varig selvendring antas å være lettere om man bryter med et uheldig sosialt miljø for så å finne ny tilhørighet, der man er under mindre press for å tilpasse seg tidligere identitet (Maruna & Roy, 2007, s.105).

Begrepet «knifing off» er mer og mer vanlig i kriminologiske diskusjoner, men betydningen av begrepet er ofte uklart (Maruna & Roy, 2007, s.106). Videre i analysen til Maruna & Roy (2007) tar de for seg for seg ulike muligheter hentet fra den samfunnsvitenskapelige litteraturen. Problemstillingen Maruna & Roy (2007) fordyper seg i, er hva som faktisk blir avskåret og konkluderer med at -å avskjære muligheter- gir den mest nyttige og teoretiske retningen innenfor kriminologien (Maruna & Roy, 2007, s.107). I Analysen mener de at Caspi og Moffit (1993) er de mest nøyaktige i bruken av begrepet «knifing off» (Maruna & Roy, 2007, s.109). Her beskrives «knifing off» som sosiale omstendigheter som eliminerer gamle alternativer. En person eier fortsatt sin fortid, men personens nye situasjon inneholder ikke lenger de valgene som i den gamle situasjonen (Maruna & Roy, 2007, s.109). Denne bruken av begrepet forklarer også hvorfor det kan være mulig for «knifing off» å være bra eller dårlig når det kommer det kriminell aktivitet (Maruna & Roy, 2007, s.109). Videre skriver Maurna & Roy (2007) dersom avskjæring innebærer begrensninger av muligheter, vil dette kunne være positive muligheter for videre selvutvikling eller negative muligheter for å komme i problemer. Ved begge hendelser setter «knifing off» grenser for en persons følelse av handlefrihet og frihet til å velge hva en selv vil. Denne koblingen mellom begrenset frihet og avstand gir en god mening innenfor sosial kontrollramme (Maruna & Roy, 2007, s. 109).

Man kan stille seg spørsmål om rollene i selve «knifing off» prosessen, hvem eller hva er det som blir avskåret? Bli en persons muligheter avskåret av sosiale situasjoner eller kan en person med egen hensikt kvitte seg med sine egne muligheter? Maruna & Roy (2007) oppgir at litteraturen er delt på dette området (Maruna & Roy, 2007, s. 109). Forskingen til Dannefer & Uhelenberg (1998) beskrives «Knifing off» som en viljemessig prosess og kommer fra et «personologisk perspektiv», hvor personer velger å frigjøre seg fra si egen fortid (Maruna & Roy, 2007, s. 110). Dannefer & Uhelenberg skriver *“It may be useful to consider the conditions under which such a knifing off is possible, in order to link it explicitly to the social context in which it would occur”* (Maruna & Roy, 2007, s. 110).

Maruna & Roy (2007) mener den mest fullstendige redegjørelsen for rollene i «knifing off» prosessen finner man i studien til Elder (1998) (Maruna & Roy, 2007, s.110). Han mener at «knifing off» forekommer ved strukturell mobilisering, en endring i miljøet som for eksempel inngang til en ny skole, fraflytting eller til og med en subjektiv fortelling om levd erfaring som involverer en viss grad av endring i situasjon, atferd eller mening (Maruna & Roy, 2007,

s. 110). Ved denne forklaringen trenger ikke «knifing off» innebære miljømessige eller fysisk endring i det hele tatt, det holder med at «en ny mening har blitt ervervet», selv om livserfaring er forandret eller uforandret (Maruna & Roy, 2007, s.109). «Knifing off» kan både være strukturelt introdusert gjennom ekstreme miljøforhold eller fritt valgt av dem som ønsker å forandre på livet på egenhånd (Maruna & Roy, 2007, s. 110). Laub & Sampson (2003) tolker «knifing off»-prosessen sammen med desistance-prosessen, og bruker en strukturell definisjon av «knifing off» og skriver:

“Although some offenders may seek to “make good” (Maruna, 2001) or engage in “up-front work” to better their lives (Giordano, Cernkovich, and Rudolph 2002), we believe that most offenders desist in response to structurally-induced turning points that serve as the catalyst for sustaining long-term behavioral change (Maruna & Roy, 2007, s.110).

Den strukturelle karakteren til «knifing off» er tydelig fra de tre institusjonene, militær, fengsel og ekteskap/familie som oftest brukes for å beskrive betydningen til å avskjære i desistance-prosessen (Maruna & Roy, 2007, s. 110). Det har vært debattert mellom forskere hvorvidt «knifing off» teorien som er utviklet for å forberede soldater før krig og som et verktøy for å håndtere juridisk vold skal anses å ha potensiale for å avskrekke eller rehabilitere lovbrøttere (Maruna & Roy, 2007, s. 110). Laub & Sampsons (2003) bemerker at disse miljø intervensjonene kvitter seg med kriminelle muligheter mens de varer og erkjenner at den totale institusjonen har mest potensiale for å utføre dette, men antyder også at ekteskap kan oppnå denne funksjonen (Maruna & Roy, 2007, s. 112).

I motsetning til å bli kalt inn i militærtjeneste eller dømt til soning i fengsel er ekteskap den mest frivillige (vestlige samfunn) eksemplet for å beskrive hva «knifing off» innebærer (Maruna & Roy, 2007, s.113). Inkludering av ekteskap som «knifing off» erfaring antyder at man trenger ikke vernepliktes eller dømmes for å begrense sine muligheter (Maruna & Roy, 2007, s.113). Ved å inngå ekteskap, drives man bort fra han eller hennes gamle vaner og denne forbindelse kan man forstå «knifing off» prosessen som en passiv prosess fordi mulighetene blir tatt fra individene (Maruna & Roy, 2007, s.113). En som bringes i gang av aktørskap som for eksempel militærtjeneste, fengsling eller institusjons behandling for rusmiddelproblem, tar man hensyn til både subjektive vendepunkter (som endringer i personens tenkning og konstruksjon av hans eller hennes liv) og objektive eller strukturelle endringer som å flytte til et nytt fellesskap (Maruna & Roy, 2007, s. 113).

Det siste spørsmålet Maruna & Roy (2007) tar opp i sin analyse av «knifing off» teorien er om denne prosessen er årsaksmessig relatert til kriminalitet (Maruna & Roy, 2007, s. 114). Maruna & Roy mener at «knifing off» teorien burde forstås som begrensinger av muligheter, som man kan oppnå på en rekke måter med ulik grad suksess (Maruna & Roy, 2007, s. 114). De argumenterer for at vendepunktene til Laub & Sampsons (2003) ekteskap, militær, reformskole og geografisk endring skaper en situasjon som forholdsvis avskjærer kriminelle muligheter (Maruna & Roy, 2007, s. 114). Mindre dramatiske former for livsendringer kvalifiserer seg «knifing off» om de involverte eksplisitt fjerner tidligere muligheter (Maruna & Roy, 2007, s. 114). Dersom en person aktivt oppsøker en støttegruppe som prøver å hjelpe og veilede vedkommende til å avverge tidligere muligheter som en gang var tilgjengelig for den enkelte, er dette en livsendring som kvalifiserer seg til «knifing off» prosessen (Maruna & Roy, 2007, s.114).

Maruna & Roy (2007) beskriver flere møter med individer som verken kan eller vil knive av sin tidligere sosiale fortid, men ønsker likevel å utvikle en ny identitet og roller for seg selv (Maruna & Roy, 2007, s. 114) Det finnes personer som ikke kan bryte bånd til fortiden, fordi det kan bety å bryte bånd med opprinnelse-familie eller til og med i noen tilfeller med egne barn. Derfor kan et alternativ til «knifing off» være ideen om at individer kan forandre seg og oppleve en reform av sin personlighet (Maruna & Roy, 2007, s. 114-115). De beskriver viktigheten av en personlig forandring i måten å tenke på. De faktorene som er innenfor en persons egen kontroll, kan og endrer seg over tid. Et eksempel på dette er menneskers mål, ønsker, behov, selvoppfatninger og identitets-sanser endrer seg i løpet av livet (Maruna & Roy, 2007, s. 115).

Maruna & Roy påpeker at det er logisk at en endring i det man ønsker seg i livet også kan relateres til en endring i atferd, for eksempel desistance (Maruna & Roy, 2007, s. 115). Denne typen endring i selvidentitet og verdensbilde har Maruna & Roy identifisert i sin egen forskning med tidligere lovbrøtere som har tatt avstand til kriminalitet. Der forteller personer om ideer, vaner og meninger om livet har forandret seg (Maruna & Roy, 2007, s. 115). Flere beskriver at de har fått en hensikt med livet og trives bedre i hverdagen (Maruna & Roy, 2007, s. 117). Maruna & Roy (2007) forklarer at man kan ikke ta bort fortiden, men den kan rekonstrueres. Man kan også bruke deler av sin fortid som en markør for «hvor langt jeg har kommet» (Maruna & Roy, 2007, s. 117). De sviktende delene i en persons fortid trekkes

sammen mens de re tolkede, rekonstruerte delene utvides for å skape en mer harmonisk livshistoriedialog mellom nåtidens nye jeg og fortidens du. Dermed kan personen omarbeide historien og skrive om sitt eget liv (Maruna & Roy, 2007, s. 118). I følge Maruna & Roy (2007) kan denne versjonen av endringsprosessen beskrives som rekonstruktiv kirurgi enn som amputasjon, men allikevel være like effektiv (Maruna & Roy, 2007, s. 118). Personer som endrer seg gjennom andre prosesser enn «knifing off», strider ikke mot selve teorien i «knifing off» (Maruna & Roy, 2007, s. 118). Identifiseringen av personer som gjennomgår en «knifing off» prosess går heller ikke bort fra de teoretiske bidragene fra tidligere forskning om desistance. Tilsynelatende er disse prosessene, «knifing off» og identitetsutvikling komplementære (Maruna & Roy, 2007, s. 118).

2.3.5 “Pains of desistance”

Erfaringene av å slutte med kriminalitet kan oppleves som smertefullt og føre til begrensede liv i følge Nugent & Schinkel (2016). Dette omtales som «pains of desistance» og er ikke like mye omtalt i forskningslitteraturen (Nugent & Schinkel, 2016, s. 569). Deres studie trekker oppmerksomheten til smertene som forekommer av desistance-prosessen og undersøker mulige konsekvenser av og ta avstand fra kriminalitet (Nugent & Schinkel, 2016, s. 570). Nugent & Schinkel (2016) knytter «pains of desistance» opp mot tre sfærer av desistance: handling-desistance, identitets-desistance og relasjons-desistance (Nugent & Schinkel, 2016, s. 570). Studien viste at forsøket på å oppnå handlings-desistance ofte førte til isolasjon og ensomhet. I forsøket på holde seg unna kriminell atferd førte til at individene isolerte seg ved å holde seg unna tidligere venner som fortsatt var involvert i det kriminelle miljøet, for å ikke å risikere selv å få tilbakefall (Nugent & Schinkel, 2016, s. 572).

Konflikten mellom behovet for å oppnå identitets-desistance og fraværet av relasjonell motstand gjorde at de opplevde smerte ved målsvikt (Nugent & Schinkel, 2016, s. 579). Her var deres ønske om å oppnå identitetsutvikling i konflikt med deres kriminelle fortid og deres tidligere opplevelser av deprivasjon (Nugent & Schinkel, 2016, s. 573). Deres fortid hadde etterlatt de fleste uten kvalifikasjoner eller arbeidserfaring. Siden løslatelse hadde de fleste ikke vært i stand til å ta noen meningsfulle skritt mot sin ønskede identitet (Nugent & Schinkel, 2016, s. 574). Denne kombinasjonen av smertene fra isolasjon og målsvikt førte til den ytterligere smerten av håpløshet. Det å ikke føle seg i stand til å ta del i livet slik man ønsker eller å nå sine mål, resulterte i at mange av individene sakte ga opp håpet om et

normalt liv (Nugent & Schinkel, 2016, s. 574). Denne håpløsheten undergravde all motivasjon de hadde for å nå sine opprinnelige mål, noe som førte til hjelpeløshet og passivitet for mange. De var i ferd med å miste drømmen om en lykkelig framtid for seg selv (Nugent & Schinkel, 2016, s. 574).

Fredriksson & Gålnander (2020) utforsker i sin studie om hvordan avstand er en prosess full av tilbakeslag og kamper gjennom en analyse med gjentatte dybdeintervju av ti kvinner som avstår fra kriminalitet (Fredriksson & Gålnander, 2020, s. 599). Deres studie er rettet mot å utforske de bekymringsfulle faktorene ved desistance-relaterte kamper. (Fredriksson & Gålnander, 2020, s. 599). Tidligere forskning til Nugent & Schinkel (2016) og Farrall et al (2014) viser hvordan strukturelle barrierer hindrer personers evner til å endre seg og oppnå desistance, dersom personen i tillegg sliter med å avstå fra rusmisbruk vil dette øke kompleksiteten til selve desistance-prosessen (Fredriksson & Gålnander, 2020, s 600). Studiefunn har også vist hvordan desistance-prosesser kan inneholde isolasjon, frykt og angst, disse bekymringene dukker ofte opp i forsøk på å forstå sin egen fortid og forsøk på å se sin egen fremtid. Dette beskrives som å sitte fast i en liminal posisjon mellom de to, delvis en opplevelse av å ikke tilhøre en ordinær eller en kriminalisert verden (Fredriksson & Gålnander, 2020, s. 601).

2.3.6 Generativitet og betydningen av likemannsarbeid

Gjennom desistance-prosessen hvor man går fra å være kriminell til å være lovlydig, er det mange som kjenner på et tomrom som de har behov for å fylle (Maruna, 2001, s. 118). Tidligere har dette tomrommet vært fylt med kriminalitet og mange føler seg utenfor (Maruna, 2001, s. 118). Begrepet «generativity» vil i denne studien omtales som generativitet. Generative roller kan i følge Maruna (2001) dekke flere behov i de domfeltes liv. Ofte har desistere behov for å finne en ny mening med livet, generative motivasjoner kan tilsynelatende fylle dette tomrommet. For mange tidligere kriminelle er det viktig å finne en større årsak som gir dem følelse av hensikt og mening (Maruna, 2001, s. 118). Ønsket om å hjelpe andre kan også avlaste sin egen skyldfølelse og skam. Dette kommer av dårlig samvittighet ovenfor samfunnet og andre mennesker for at de levd et kriminelt liv og dermed kan det føles viktig for dem å gjøre noe godt igjen ved å hjelpe andre (Maruna, 2001, s. 119). Maruna beskriver det prototypiske eksemplet på generativitet og eks-avvikere Bill Sands (1964), en tidligere straffedømt som sier at den eneste måten han kunne finne indre fred og en

følelse av prestasjoner var da han snudde ryggen til en vellykket grunder karriere for å dedikere seg til å hjelpe andre tidligere lovbrytere med å endre livene deres (Maruna, 2001, s. 102).

Lebel med kollegaer (2015) mener at desistance fra kriminalitet og rus støttes og opprettholdes av generative motivasjoner og aktiviteter (Lebel et al, 2015, s.109). I følge Lebel med kollegaer (2015) har nylig forskere begynt å gjenkjenne en mestringsstrategi blant tilfriskende rusbrukere og tidligere fengslede personer som fungerer i hjelperroller som «sårede healere» eller «profesjonelle eks-er» (Lebel et al, 2015, s.109). Med andre ord, gjenskapende rettferdighet antyder at «å gi tilbake» er det riktige å gjøre for ofre og for samfunnet. Desistance teori har konkludert med «å gi tilbake» også har en fordelaktig rolle for tidligere kriminelle, fordi det lar dem bli bedre reintegrert i samfunnet (Lebel et al, 2015, s.109).

Riessman (1965) utviklet «hjelpeterapi-prinsippet» som presiserer oppmerksomheten mot mulige fordeler «hjelperen får av å være i hjelperrollen» (Lebel et al, 2015, s.109). Dette kan bety at det kan være mer reintegrerende å gi hjelp enn å motta den fordi «den som hjelper blir ofte hjulpet mest» (Lebel et al, 2015, s.109). Forskere antyder at den primære utfordringen for tidligere straffedømte står ovenfor er behovet for å bevise at han eller hun er verdig en tilgivelse. Uten en tilgivelse kan det være lite håp for å finne en meningsfull rolle i samfunnet (Lebel et al, 2015, s.110). Eglash (1957, 1977) hevder at en tilgivelses prosess involverer personer som går en «second mile» eller det han beskriver som «kreativ restitusjon» som betyr at man skal gjøre opp for ens krenkelser ved å arbeide for å hjelpe andre, spesielt andre fanger eller de som står i fare for å havne i fengsel (Lebel et al, 2015, s.110). Forskere hevder at denne betydningsfulle innsatsen primært fungerer som en form for stigma håndtering eller omvendt merking (Lebel et al, 2015, s.110). Dermed kan generative aktiviteter som å bli en profesjonell eks- eller såret healer, tillate stigmatiserte personer å overvinne sine merkelapper og forsones seg med samfunnet for sine tidligere forbrytelser (Lebel et al, 2015, s.110).

White, Boyle og Loveland (2004) hevder at kjernen i alle vellykkede selvhjelpsgrupper er prosessen med å dele erfaring, styrke og håp (Lebel et al, 2015, s.110). Selvhjelpsgruppe-deltakere fremhever ofte at deres ekspertise kommer fra «å ha vært der selv» og at de har fått verdifull kunnskap og kompetanse fra egenerfaring som kan deles med andre for å bedre deres liv (Lebel et al, 2015, s.110).

Generative aktiviteter er designet for å «gi noe» tilbake i avvikerens felleskap (Lebel et al, 2015, s.111). De angivelige fordelene ved å påta seg funksjonen som hjelper, kan resultere i forsterkning av personlig mestring, økte følelser av mellommenneskelig kompetanse, en følelse av mening, hensikt med livene deres, forbedret selvtillit, en følelse av prestasjoner og sosial godkjenning (Lebel et al, 2015, s.111). Forskningen til Silverman (2013) og Zemore et al, (2004) styrker disse påstandene ettersom studier av gjensidig hjelpegrupper finner at det å engasjere seg i hjelperrollen kan knyttes til bedre psykososial tilpasning og behandlings resultater, samt bidra til styrket selvtillit og egenverdi (Lebel, et al, 2015, s. 111). Generelt sett viser befolkningsundersøkelser at det å hjelpe andre er sterkt relatert til ens psykologiske helse og at «man gjør det bra ved å gjøre godt» (Lebel, et al, 2015, s. 111). Lebel, Richie og Maruna (2015) påpeker at selv om det er behov for mer forskning for å bekrefte disse fordelene for tidligere fengslede personer, er det i samsvar med forskning på hjelpeatferd i litteraturen rundt kriminalitet (Lebel, et al, 2015, s. 111).

Frivillige organisasjoner i Norge benytter seg ofte av likemannsarbeid, enten som hovedprinsipp eller som en del av arbeidet (Falck 2015, s.65). Likemannsarbeid er mennesker som selv har vært i samme situasjon og ønsker og hjelpe andre med kunnskap og formidling i tilsvarende situasjoner (Falck 2015, s.65). Hjelperen har kommet lengre i sin intrigerings-, rehabilitering og tilpasningsprosess enn den som har behov for veiledning. Et eksempel på dette er tidligere domfelte, som har endret livet sitt og valgt bort rus og kriminalitet, hjelper andre som ønsker en forandring etter endt soning. Den løslatte føler seg ofte både forstått og sett på en helt annen måte (Falck 2015, s.65). Likemannsarbeid er en blanding av «hjelp til selvhjelp» og «empowerment», det vil si at både hjelper og den som søker hjelp blir styrket i oppgaven å mestre eget liv etter løslatelse (Falck 2015, s.65). I forskningen til Falck (2015) beskriver han hvor viktig de frivillige organisasjoner er og hvordan de utgjør viktige deler av brospennet mellom pilarene. I denne oppgaven har jeg fått god hjelp av to frivillige organisasjoner i Kristiansand.

3. Metode

I dette kapittelet vil jeg gi en beskrivelse for forskningsprosessen som er gjennomført i forkant og underveis av denne masteroppgaven. Jeg vil også gjøre rede for valg av metodisk

tilnærming og prosessene frem mot det ferdige resultatet. I denne forskningen har jeg valgt å gjennomføre kvalitative individuelle intervjuer for å belyse problemstillingen og dermed få et innblikk i de domfeltes erfaringer og opplevelser med selve tilbakeføringsprosessen fra fengsel til frihet med fokus på tiden etter løslatelse. Et av hovedmålene er å få kunnskap om hva som må til for å mestre en endring i livet, ettervernstilbudet de tidligere domfelte benytter seg av i tiden etter soning, samt betydningen av sosialt støtteapparat og hvordan en endringsprosess oppleves av de domfelte selv.

3.1 Valg av metodisk tilnærming

Forskningsdesignet er selve strukturen for hvordan man innhenter data, gjennomfører forskningsmetoden og videre analyse av det empiriske materialet (Johannessen, et al, 2018, s. 22). Forskningsdesignet som jeg mener egner seg best for denne studien er kvalitativ metodetilnærming. I kvalitativ metode analyserer vi kvalitativ data som er nedtegnende erfaringer som beskrives best med ord fremfor tall som brukes i kvantitative metoder (Johannessen et al, 2018, s. 22). Innen samfunnsforskning framstår kvalitativ og kvantitativ metodetilnærming som to avgjørende tenkemåter med hensyn til hvordan man innhenter informasjon om samfunnet og hvordan informasjonen analyseres (Tjora, 2018, s. 24). Begge disse metodetilnærmingene er nødvendige for en bredt sammensatt forskning, og ved ulike problemstillinger og forskningsspørsmål peker i retning av de ulike tilnærmingene. I noen tilfeller vil også en kombinasjon av kvalitativ kvantitativ tilnærming være en fordel, dersom man har ressurser tilgjengelig (Tjora, 2018, s. 24).

Det som skiller den kvalitative metodetilnærmingen fra den kvantitative er man går i dybden i det man undersøker og vektlegger forståelse snarere enn forklaring (Tjora, 2018, s. 24). Man har en nærhet til dem man forsker på og det oppstår interaktivitet mellom forsker og informant heller en avstand til respondentene, og er dermed en induktiv forskningsmetode som er eksplorerende og empiridrevet tilnærming (Tjora, 2018, s. 24). Det er svært viktig for forskningsprosjektet at forskere har kunnskap om styrker og svakheter om de ulike metodetilnærmingene, samt hvordan metoden som brukes vil påvirke forholdet mellom forsker, kunnskap og virkelighet (Postholm & Jacobsen, 2018, s.89).

I denne studien ønsker jeg å gå i dybden i det jeg undersøker, samt kunne gi en best mulig gjengivelse av det forskningsdeltakerne mener. Jeg har valgt kvalitative Individuelle

intervjuer som metodetilnærming, for å belyse problemstillingen og få en dypere forståelse for hvordan en «vellykket» tilbakeføringsprosess og endringsprosess oppleves av tidligere domfelte, samt betydningen av ettervern.

Kvale og Brinkmann (2015) skiller mellom kunnskapsinnhenting og kunnskapskonstruksjon. Disse to formene illustreres ofte med metaforene «gruvearbeider» eller «reisende» (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 71). Gruvearbeideren sitt hovedfokus er å hente informasjon fra intervjudeltakeren, og informasjonen skal graves frem uten at intervjudeltakeren blir forstyrret av intervjueren (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 71). Den reisende er en kunnskapskonstruksjon som oppstår i møte med andre mennesker og kunnskapen oppstår i samspill mellom mennesker (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 71). I denne oppgaven har jeg fokusert på å ha et reisende kunnskapssyn, det har vært viktig å lytte til intervjudeltakernes historier samtidig stille undrende oppfølgingsspørsmål om noe var uklart. Denne masteroppgaven baserer seg på en analyse av intervjudeltakerne erfaringer med vellykkede tilbakeføringsprosess fra fengsel til frihet. Jeg vil tolke denne analysen sammen med tidligere forskning og utvalgt teori, jeg ønsker å synliggjøre intervjudeltakerne sine erfaringer med vellykkede tilbakeføringsprosesser.

3.2 Datainnsamling og utvalg

Deltakerne i denne studien er åtte tidligere straffedømte kvinner og menn som er brukere av ulike ettervernstiltak som tilbys av frivillige organisasjoner. Rekruttering av respondenter har gått bedre enn forventet, med god hjelp fra to frivillige organisasjoner i Kristiansand. For å delta i denne studien ble kravene på deltakelse satt til tidligere gjennomført fengselsstraff, kjønnskrav, både rusfri og holdt seg unna kriminalitet siden sist løslatelse, samt kjennskap til ettervernstiltak.

Utvalget mitt består av fire kvinner og fire menn, deltakerne varierer i alder fra 30-60 år. Det er variasjon i hvor lenge deltakerne har sonet, antall ganger og hva de er dømt for. Helt i begynnelsen var det en del utfordringer med å få tak i kvinnelige respondenter, da det ikke var mange kvinnelige brukere i de to organisasjonene med kravene for deltakelse jeg hadde. For å bevare respondentenes anonymitet vil deltakerne bli tildelt fiktive navn eller benevnes som deltaker eller forskningsdeltaker under analyse og drøfting. I kvalitativt intervju ønsker man å minske avstanden mellom den som intervjuer og den som blir intervjuet og har derfor vært

bevisst på å ikke bruke betegnelsen informant, da man ofte oppfatter denne betegnelsen negativt i det kriminelle miljøet (Dalland, 2017, s. 65).

3.3 Det kvalitative intervjuet

Ved å bruke den kvalitative forskningsmetoden, kan man forstå og beskrive hva spesifikke mennesker gjør i det daglige, og hvilken betydning disse handlingene har for dem (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 95). Det man ønsker og oppnå med det kvalitative forskningsintervjuet er å få tak i intervjupersonens egen skildring av den livssituasjonen hun eller han befinner seg i eller tidligere har erfart (Dalland, 2017, s. 65). I det kvalitative forskningsintervjuet ønsker man å innhente kvalitativ kunnskap knyttet til en bestemt tematikk som tar utgangspunkt i forskerens problemstilling og forskningsspørsmål (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 117). Selve styrken i det kvalitative forskningsintervjuet er presisjonen i beskrivelsene og fortolkningen av hva innholdet betyr. For at beskrivelsene skal bli fullgode er det ofte nødvendig å stille utfyllende spørsmål (Dalland, 2017, s. 68).

Et intervju kan foregå på ulike måter. Den vanligste måten er ansikt til ansikt, men internett har skapt muligheter for at forsker og intervjudeltaker kan befinne seg på helt ulike steder (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 117). Det finnes også ulike praktiske måter å planlegge og gjennomføre et intervju på og skilles mellom det strukturerte intervjuet, det ustrukturerte intervjuet og det semi-strukturerte intervjuet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 120). For å belyse oppgavens problemstilling, har jeg valgt å anvende det semi-strukturerte intervjuet. Under intervjuet har forskeren spørsmålene klare på forhånd, men er åpen for at andre temaer og spørsmål kan bli en del av intervjuet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 121). Denne formen for intervju fungerte bra i denne studien, fordi jeg fikk muligheten til å stille ulike oppfølgingsspørsmål som ikke inngikk i intervjuguiden. Noe som resulterte i at man kunne begripe handlinger og tanker som kom frem i intervjuet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 121).

3.4 Gjennomføring av intervjuene

Aller åtte intervjuene ble fullført fysisk i møtelokaler som tilhører organisasjonen, noe som kan ha bidratt til økt trygghet for intervjupersonene. I forkant av intervju prosessen var jeg ofte nede på besøk i lokalene til de to organisasjonene både for å få enda mer kunnskap om

tilbakeføringsprosessen og for at brukerne av ettervernstilltaket fikk sett og hilst på meg før vi avtalte tidspunkt for selve intervjuet. Alle intervjuene ble utført på dagtid, de og varte mellom 30 min og 1 time. Jeg opplevde en del av intervjupersoner som ikke møtte opp til avtalt tidspunkt, eller hadde en dårlig dag og valgte å reise hjem. Dette er fullt forståelig og intervjupersonene ble igjen først kontaktet av kontaktformidler, deretter kontaktet respondentene meg for å avtale nytt tidspunkt. Dette var til tider veldig frustrerende, men jeg fikk samtidig god tid til å transkribere datamaterialet. Alle de planlagte intervjuene ble til slutt fullført. Under alle intervjuene tok jeg notater underveis og i etterkant av hvert intervju foretok jeg en evaluering. Selve intervjuprosessen ble lettere for hvert intervju og jeg oppdaget stadig nye ting. Dette tok jeg med meg til neste intervju og til videre arbeid med masteroppgaven. Det ble brukt båndopptaker under alle intervjuene og ved en anledning møtte jeg på utfordringer med båndopptakeren. Samtalene startet med informasjonsskriv og samtykkeskjema samt informasjon om båndopptakeren. Det var lite reaksjoner med tanke på båndopptakeren, jeg opplevde ved en anledning at jeg ble spurt om å stoppe den slik at intervjupersonen kunne spørre igjen om hva denne studien gikk ut på. Alle var veldig hyggelige og imøtekommende og virket svært takknemlige for å kunne bidra med sine erfaringer om tilbakeføringsprosessen i denne studien.

Det var deltakernes opplevelse og erfaringer som var viktig å få frem i intervjuene, sammen med forståelsen av kontekst og miljø. Intervjuene ble introdusert med en fast guide, den hjalp meg underveis til å sjekke om vi hadde vært innom alle punktene. Selve guiden ble organisert tematisk etter kategorier (se vedlegg). Innledningsvis stilte jeg spørsmål som ikke hadde noe med temaet for oppgaven, dette for å få en avslappet stemning og for å bli kjent med personen. For å få til en åpen dialog, ble det ofte samtaleemner som befant seg noe utenfor tema. Jeg opplevde samtlige som trygge og avslappet, det ble rom for mye latter og humor underveis i intervjuprosessen. Avslutningsvis i intervjuprosessen valgte jeg å spørre deltakerne om det var noe annet de ønsket å tilføye eller om det var noe de følte ble unnlatt i guiden. Samtlige i utvalget takket meg for at de fikk muligheten til å delta i denne studien og var svært glade for å dele erfaringer og opplevelser. I etterkant av intervjuene sitter jeg igjen med en følelse av at deltakerne opplevde en trygg relasjon til meg som forsker og at intervjuene ble gjennomført på en trygg måte. Jeg har heller ikke fått noen negative tilbakemeldinger etter intervjuprosessen.

3.5 Studiens validitet, reliabilitet og generaliserbarhet

I dette del-kapittelet vil jeg redegjøre for studiens validitet, reliabilitet og generaliserbarhet.

Validitet betyr gyldighet og tar for seg hvorvidt de svarene vi finner i en studie, besvarer de spørsmålene vi stiller i forskningsstudien (Tjora, 2017, s. 232). Et validitetsproblem kan oppstå om man ikke har undersøkt det man i utgangspunktet skulle undersøke (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 282). Validitet er relatert til metodevalg og forskningsopplegg.

Sammenhengene man finner i en studie skal også være gyldige under reelle samfunnsmessige forhold (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 282).

Reliabilitet refererer til datamaterialets pålitelighet og troverdighet, det vil si om noen bruker de samme tilnærmingene vil dataene være mer eller mindre de samme (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 281). Pålitelighet i kvalitativ forskning kan nærmest vurderes i alle trinn i forskningsprosessen, dette kan være pålitelighet knyttet til transkribering av intervjudata og koding av datamaterialet (Kovac, 2022, s. 261/262). Denne oppgaven er basert på muntlig informasjon i form av intervjuer og deretter blitt transkribert over til skriftlig form. Under intervjuene passet jeg på at alle deltakerne var innom samtlige temaer i intervjuguiden.

Hvis funnene av en intervjuundersøkelse vurderes som pålitelige og gyldige. Kan man stille seg spørsmål om resultatene kan overføres i andre sammenhenger, det vil si om funnene kan generaliseres. (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 295). I denne masteroppgaven undersøker jeg et utvalg menneskers erfaringer og opplevelser. I følge Kvale & Brinkmann (2015) er generalisering basert på personlige erfaringer ofte omtalt som naturalistisk generalisering, hvor stilltende kunnskaper om hvordan ting er, og gir forventninger snarere enn formelle forutsigelser (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 296). Men kan også uttrykkes med ord, da vil stilltende kunnskap bli omformet til å bli eksplisitt, konkret kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 296). En vanlig innvending mot intervjuforskning er at det er for få antall deltakere til at resultatene kan generaliseres. Kvale & Brinkmann, (2015) stiller seg spørsmål om hvorfor man skal generalisere denne typen forskning, da pragmatiske, konstruksjonistiske og diskursive tilnærminger oppfatter sosial kunnskap som sosialt og historisk kontekstualiserte måter å forstå og fremtre i verden på (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 296). Mitt datamateriale kan ses i en slik kontekst fordi dataene reflekterer virkeligheten og erfaringene til åtte straffedømte kvinner og menn.

Under et intervju er det flere ting man må reflektere over som kan være mulige feilkilder i intervjuprosessen (Dalland, 2012, s. 120). Datamaterialet må være samlet inn på en slik måte at de kan regnes som pålitelige, altså de ulike trinnene i prosessen må være frie for unøyaktigheter (Dalland, 2012, s. 120). I et intervju kan det oppstå feilkilder i selve kommunikasjonsprosessen. Er spørsmålet riktig oppfattet, har intervjuer fått med seg alt eller forstår jeg mine egne forkortelser. Det kan også oppstå feil under transkribering av intervjuene, dersom deltakeren misforstår spørsmålet eller svarer unøyaktig kan dette føre til redusert pålitelighet (Dalland, 2012, s. 120). Jeg har i denne studien benyttet meg av båndopptaker som et hjelpende element for påliteligheten. Dermed unngår jeg å konstruere selve intervjuet i etterkant.

3.6 Ethiske overveielser

I følge Norges forskningsetiske komiteer er forskningsetikk definert som verdier, prinsipper, normer og institusjonelle ordninger. Dette skal til sammen bidra til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet (Kovac, 2022, s. 65). Når man utfører en studie eller undersøkelse av noe, må man følge klare retningslinjer. Et viktig prinsipp i forskning er at forskerens ansvarlighet må utvises overfor forskningsdeltaker, selve undersøkelsen og tilslutt overfor forskeren selv (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 246). Ofte kan forsker komme over ulike utfordringer, en av disse kan være at forskeren befinner seg i et etisk dilemma. Dette kan være en situasjon der vi ønsker å gjøre det som er best for forskningen, men det viser seg at det er uetisk overfor forskningsdeltakerne (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 246). Det finnes ingen klare svar når det gjelder etiske dilemmaer, det avhenger av hva slags etisk grunnlag man velger. Det finnes etiske normer som man aldri skal bryte, et eksempel på dette er at man aldri skal bruke mennesker som bare et middel i en undersøkelse (Postholm & Jacobsen, 2018, s.246). I Norge finnes det tre grunnleggende krav knyttet til forholdet mellom forsker og forskningsdeltaker, disse kraven er informasjon, samtykke og frivillighet (Postholm & Jacobsen, 2018, s.247).

Samtykke er en viktig del av den etiske vurderingen i forkant av et intervju. Dette betyr at deltakeren deltar frivillig i forskningen og har evnen til å vurdere fordeler og ulemper, deretter ta et valg om man ønsker å delta (Postholm & Jacobsen, 2018, s.247-248). Frivillig deltakelse betyr at man skal kunne velge fritt uten noe press fra andre. Det vil si at den som undersøkes skal selv velge fritt om han, hen eller hun ønsker å delta (Postholm & Jacobsen, 2018, s.247-248). Full informasjon vil si at deltakeren skal ha full informasjon om

forskningens hensikt, hva slags fordeler og ulemper forskningen kan medføre for utvalget og hvordan data skal anvendes (Postholm & Jacobsen, 2018, s.248). Som nevnt tidligere har jeg ved flere anledninger vært på besøk hos organisasjonene hvor deltakerne er rekruttert. Jeg presenterte prosjektet mitt under en felles samling hvor det ble opplyst om hvem jeg var, at jeg kom fra Universitetet i Agder, forskningens innhold og forskningens formål. I forkant av selve intervjuet fikk deltakerne utlevert informasjonsskriv og samtykkeerklæring, hvor deltakerne signerte på frivillig deltakelse i studien (se vedlegg). Utvalget fikk informasjon om at de hadde mulighet til å trekke seg fra forskningen, både under intervjuet eller senere i forskningsprosessen. Forskningsdeltakerne blir ikke presentert detaljert i oppgaven, dette kan bidra til at de gjenkjennes i forskningen. Under mine intervjuer ble det tatt opp flere sensitive temaer som seksuelle overgrep, misbruk, omsorgssvikt og psykisk/fysisk vold. Jeg opplevde at flertallet av deltakerne fortalte på eget initiativ om traumatiske hendelser før vi kom til spørsmålet i intervjuguiden. Spørsmålet i intervjuguiden (se vedlegg) er et åpent spørsmål om hvordan de vil beskrive barndom og ungdomstiden sin, derfor valgte jeg bevisst å ikke grave ytterligere ved sensitive temaer. Alle deltakerne ønsket at jeg skulle anvende alt datamateriale som ble samlet inn og ønsket ikke å unnlate sensitive temaer fra analysen. Deltakerne har blitt informert om at alt datamateriale blir destruert juni 2023.

3.7 Analyseprosessen

Analyseprosessen startet allerede under intervjuene, jeg noterte tanker underveis og dette har vært nyttig i den videre analyseprosessen. Etter alle intervjuene var gjennomført hadde jeg tilsammen åtte timer med lydopptak som var klar for transkribering. Dette var en svært tidkrevende jobb. Når man transkriberer går man fra muntlig form til skriftlig form, slik at datamaterialet er klart for analyse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 204). Når intervjuene var ferdig transkribert over til skriftlig form startet selve søket etter mønstre i datamaterialet. Man ønsker å redusere en stor mengde data til noen mer forståelige og meningsfulle enheter (Kovac, 2022, s. 248). Ved å søke etter mønstre i materialet kan man anvende koding og kategorisering, når vi analyserer leter vi i data etter svar på spørsmål vi stiller, altså en spørsmålsdrevet prosess. I følge Johanessen et al (2018) er datamaterialet bra om det lar deg finne svar på det spørsmålet du stiller (Johanessen et al, 2018, s. 22). For å strukturere og få en bedre oversikt over datamaterialet, laget jeg et kolonneskjema over alle deltakerne, fargekodet gjentakende temaer, interessante funn og så på likheter og ulikheter. Ved hjelp av dette fant jeg fort hovedmønstrene i datamaterialet og fant de kategoriene jeg ønsket å

anvende i masteroppgaven. Dette er kategorier som vendepunkt, ettervern, sosialt nettverk, egeninnsats og motivasjon, egenerfaring og tilbakefall. Når alt datamateriale var ferdig transkribert og avkodet, drøftet jeg frem hvilke teorier jeg burde anvende for å belyse funnene mine på best mulig måte. Jeg har valgt å skrive analysekapittelet ved å introdusere noe relevant teori sammen med noen av sitatene fra forskningsdeltakerne, før en avsluttende drøfting og konklusjon.

4. Empiriske funn og analyse av datamateriale

I denne delen av oppgaven tar jeg for meg hovedfunnene som kom frem da intervjuene ble gjennomført og analyserer funnene opp mot tidligere forskning og valgt teori om desistance. Jeg har valgt å dele datamaterialet mitt inn i fire hovedkategorier med tilhørende underkategorier. Innledningsvis vil det handle om intervjudeltakernes erfaringer om tilbakefall og tilbakeføring fra fengsel til frihet. I neste hovedkategori vil jeg ta for meg deltakernes erfaringer med vendepunkt og bunnpunkt, her kommer også underkategoriene behandling og bearbeiding av traumer og økonomiske utfordringer. Deretter vil hovedkategorien endring bli presentert med tilhørende underkategorier som motivasjon og egeninnsats, identitet og «knifing off». Avslutningsvis vil hovedkategorien tar for seg ettervern, inn under denne kategorien kommer også ettervernstilbudet i Kristiansand, hjelpe andre og egenerfaring.

4.1 Tilbakefall og tilbakeføring

I denne delen ønsker jeg å synliggjøre forskningsdeltakerne sine erfaringer med tilbakefall og tilbakeføring fra fengsel til frihet. Felles for hele utvalget er at de alle var rusavhengige før fengselsoppholdet startet og har hatt flere tilbakefall underveis, men er i dag rusfrie. Flere i utvalget forteller om mindre gode soningserfaringer og har blitt tilbudt lite hjelp fra kriminalomsorgen til å få i gang en endringsprosess under soning i fengsel. Flertallet understreker at de kanskje ikke var mottakelig for hjelp på den tiden. Historien til Severin, en av intervjudeltakerne i denne oppgaven forteller at han har flere dommer bak seg og vært rusavhengig i mange år. Han har som regel vært bostedsløs ved løslatelse og havnet flere ganger i glippsonen like etter løslatelse. Han beskriver det slik:

«Ingen forberedte meg på noe, jeg fikk jo en søppelsekk med tingene mine da. Fra jeg slapp ut med den søppelsekken til jeg var i sentrum, kanskje 1 t og 10 min etterpå hadde jeg kjøpt et helt brett med valium da, det skjedde vel noen ganger det»

Felles for alle i utvalget er at de sitter igjen med erfaring av å ikke få noe særlig hjelp fra kriminalomsorgen og beskriver at veien har vært kort fra løslatelse til tilbakefall. Dette til tross for tilbakeføringsgarantien som er et felles ansvar på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer (Andvig & Karlsson, 2021, s. 1). I følge regjeringen skal en god tilbakeføring starte under soning, med gjennomføring av et helhetlig soningsforløp, planlegging og oppfølging etter løslatelse kriminalitet (Andvig & Karlsson, 2021, s. 2). Dette kan i følge offentlige instanser gi bedret helse og redusert tilbakefall til kriminalitet (Andvig & Karlsson, 2021, s. 2).

Under mange av soningsforløpene var det ingen planer om å foreta endringer i livet, de ønsket og fortsette livet med rus og kriminalitet. Noe forandret seg for alle ved den aller siste soningen, de var alle klare for en forandring. Alle i utvalget valgte å nyttiggjøre seg av fengselsoppholdet til å bli rusfri, dette ble starten på deres endringsprosess. Under intervjuene måtte jeg ofte formulere meg en annen måte enn hva som står skrevet i intervjuguiden. Når jeg intervjuer Chris gjorde jeg nettopp dette og stilte ham følgende spørsmål: fikk du noe hjelp eller støtte fra kriminalomsorgen, forberedte de deg på det å komme ut? La de en plan for deg eller måtte du gjøre det helt selv?

«For mange år siden hadde jeg kontakt med ei fra (nevner by) som støtta meg og hjalp meg, som prøvde å følge meg opp når jeg kom ut. Akkurat den gangen, var jeg ikke så veldig motivert. Jeg ville slutte, men jeg ville også ruse meg. Jeg ville bestemme selv på en måte og jeg trodde jo jeg kunne klare å få det til å fungere. Den løgnen der gikk jeg jo på i mange år, det tok jo flere tiår før jeg skjønnte det»

Chris forteller at kriminalomsorgen gjorde et forsøk på å følge ham opp i tiden etter løslatelse, men den gang var han ikke var mottakelig for hjelp. Chris var verken mottakelig for hjelp eller motivert til å endre livet sitt. Solveig sin historie er veldig lik, hun ble verken forberedt på løslatelse eller fikk noen form for oppfølging i tiden etter soning. Hun ble rusfri og jobbet som gartner i fengselet. Ved løslatelse var det rett tilbake til gamle vaner, og rusavhengighet og kriminalitet var igjen et faktum. Solveig understreker at hun ikke var særlig imøtekommende for hjelp og støtte på den tiden. Dette påpeker utfordringene til tilbakeføringsgarantien hvor tidligere straffedømte ikke forplikter seg til å gjøre sitt for å ta i mot hjelp (Meld. St. 37(2007-2008), s.173).

Deltakerne har flere ganger fått erfart at den første tiden i frihet er svært krevende, noe som har resultert i flere tilbakefall for alle i utvalget. Dette kan relateres med det som beskrives som «glippsonen» i tilbakeføringsgarantien (Meld. St. 37(2007-2008), s. 173). Flertallet av alle i utvalget svarer at de ble lite forberedt mot løslatelse, og savner rehabilitering under soningen. Dette mener de kunne ha ført til at man selv ønsket en endring mye tidligere i livet. Overraskende nok bærer ingen nag til det offentlige, de er svært tydelige på at de selv har ansvar for egne valg og mestring av eget liv. Kim får spørsmål om hva han synes om tilbudet fra offentlig instanser etter løslatelse:

Det finnes masse hjelp hvis du vil ha det og hvis du ikke skal gjøre det på din måte. Klarer du å lytte til andre folk rundt deg, finnes det masse hjelp. Men det er ikke du som bestemmer hvordan det gjøres, du må lytte til andre rundt deg.

Et tydelig mønster i oppgaven viser hvor viktig det er å ta i mot hjelp og la profesjonelle hjelpe deg i selve rehabiliteringen. Flere gir inntrykk for at det er vanskelig og ta imot hjelp før man selv ønsker en endring. Når man har innsett at man ikke ønsker å leve det livet man lever og er åpen for endringer, er det lettere og ta i mot profesjonell behandling.

Chris beskriver den aller siste løslatelsen fra fengsel, han har sonet den siste delen av dommen på rehabilitering for rusavhengige. Denne gangen la han en plan for hva som skulle skje når han var ferdig på rehabilitering. Det første han trengte var et sted å bo, kommunen hadde ordnet en plass til ham i et boligkompleks som huset andre rusmisbrukere. Chris forteller at han ikke godtok dette, fordi han hadde bestemt seg for at han ikke kunne være i nærheten av andre som ruset seg. Chris bestemte seg for å finne en egen leilighet i Kristiansand. Han beskriver også hvor vanskelig det var å finne seg en leilighet langt unna det gamle miljøet han vanket i, for det er ikke alle som ønsker en tidligere rusmisbruker og kriminell som leieboer. Hadde det ikke vært for hjelpen han fikk fra behandlingsinstitusjonen, hadde det vært vanskelig å holde motivasjonen oppe og få til en endring. Da Chris endelig var på plass i Kristiansand, oppsøkte han raskt en frivillig organisasjon, hvor han fant støtte og tilhørighet. I neste sitat snakker Chris om tilbakeføring:

Det har alt å si for hvordan det skal gå, og så er det jo det at, for min del har jeg jo gjort hele den prosessen selv, jeg fikk lov til å styre det selv, selv om jeg kom på åpen soning. Det er jo avhengig av hva slags mennesker du har rundt deg når du sitter inne, for fengselssystemet er råttent. Sitter du på lukket, får du ikke hjelp til en drit.

Etter flere dommer har Chris mye erfaring om det å sone i fengsel, han har flere lange dommer bak seg både på åpen og lukket avdeling. I sitatet ovenfor forteller Chris at fengselssystemet er utfordrende, spesielt om man sitter på lukket avdeling. Dette er et gjentakende tema i denne studien hvor flere i utvalget forteller om lite hjelp til rusproblematikk, psykisk helsehjelp og generelt problemer med å få realisert ulike rettigheter fra velferdsstaten.

Flere i utvalget forteller derimot om hvor nyttig samfunnstjeneste har vært for deres endringsprosess. Etter flere ganger inn og ut av fengsel har mange fått omgjort deler av dommen eller siste soning til samfunnstjeneste i samarbeid med ulike frivillige organisasjoner. Dette har resultert i en lettere tilbakeføring etter soning og flere har funnet tilhørighet og blitt værende i en frivillig organisasjon. Et tydelig mønster i denne oppgaven er betydningen av at man selv ønsker endring og er åpen for å ta i mot hjelp fra andre, samt egeninnsats og gode folk rundt seg for å forebygge tilbakefall. Felles for alle forskningsdeltakerne i denne oppgaven er at de har hatt flere tilbakefall i løpet av årene, men har siden sist soningen holdt seg både rusfri og lovlydig.

4.2 Vendepunkt og bunnpunkt

Alle forskningsdeltakerne kan beskrive sine vendepunkt i detaljer. Deltakerne forteller også hvor verdifullt det har vært for selve endringsprosessen å oppleve et vendepunkt/bunnpunkt. Flertallet av gruppen oppfatter sitt vendepunkt også som et bunnpunkt, de er tydelige på at hver enkelt person har ulik oppfatning av hva det vil si å «nå bunnen», derfor er vanskelig å vite om man skal kalle det vendepunkt eller bunnpunkt. Alle i utvalget beskriver sitt vendepunkt skjedde da de innså at de ikke lenger kunne leve det livet de levde og ønsket selv en forandring, de ville ut av rusen og det kriminelle livet. Det alle er samstemte over er at deres vendepunkt startet når de var villige til å ta i mot hjelp og benyttet seg av fengselsoppholdet til å starte en endringsprosess.

De fleste forskere er samstemte om at vendepunkt betyr en endring i livsløpet. Et vendepunkt forbindes ofte med et bunnpunkt og blir beskrevet som det øyeblikket man oppsøker hjelp, som et resultat og erkjennelse av det livet man lever må endres (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Maruna (2001) beskriver veien ut av kriminalitet som en vedlikehold-prosess, hvor man

må fokuserer på et liv uten kriminalitet i møte med livets hindringer og frustrasjoner (Maruna, 2001, s.26).

Vendepunkt er knyttet til subjektive faktorer, det betyr at ulike personer kan ha ulike oppfatninger om hva det vil si og «nå bunnen» (Geruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Flere av forskningsdeltakerne forteller om sine vendepunkt, hvor de opplever at de har «nådd bunnen» og fått et klart ønske om en endring i livet. Som tidligere nevnt, er det felles for alle i utvalget at de er rusavhengige når de opplever vendepunktet. Kim tror det er viktig at man når et bunnpunkt for og få til en endring i livet, men bekymringen over at mange personer dør før de opplever et vendepunkt er stor. Kim forteller om sitt eget vendepunkt:

«Jeg har jo egentlig alltid bestemt meg for å ikke ruse meg, men nå sist så var det når min eks ringte meg og sa hun hadde hørt rykter og jeg skulle ha min sønn. Hun lurte på om jeg hadde rust meg, så nekta jeg jo på det. Og da sa hun «ok da sender jeg ham ned og velger å stole på deg, men hvis vi mister han nå for det at du ikke vil være ærlig med meg nå så kommer jeg aldri til å tilgi deg», Da var jeg ærlig med ho og så var ho så fantastisk at ho sa, han er her og trenger sin pappa, du må bare få orden på livet ditt»

Kim forteller at dårlig samvittighet for sønnen var en sentral faktor for hans vendepunkt. Han ønsket å bli en bedre far og ville ikke risikere å miste gutten til barnevernet. Kim uttrykker den dårlige samvittigheten han har hatt ovenfor barnet sitt, og hensynet til sønnen var en viktig grunn til et endelig vendepunkt. Slike moralske overveielser, som hensyn til egne barn og familie, er ofte motivasjoner for å slutte med kriminalitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 220). I følge Gjeruldsen & Jensen (2021) består slike overveielser av hensynet til seg selv, stående i konflikt mellom hvem man er og hvem man ønsker å være (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 220). En slik indre konflikt kan også oppstå når man skal komme seg ut av rusavhengighet, da dette ikke handler primært om livshendelser eller spesifikke behandlinger, men om en konflikt mellom fortsatt rusbruk på den ene siden og egne verdier og mål på den andre siden (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 220). Forskningsdeltakeren Chris beskriver det å være hjemløs og sliten av livet, var hovedgrunnen til hans bunnpunkt:

«Jeg tror det var på høsten, det regnte mye og jeg hadde ikke noen plass å bo, ikke sant...jeg gikk rundt i gatene der som en blaut bikkje....jeg kom inn til noen , jeg kom inn til noen gamle venner og så....det regnte fortsatt og jeg satt der og ble varm, ikke sant.... så gikk det en stund, så ble de lei av meg og heiv meg ut og jeg ble gående frem og tilbake... nei ikke sant, det er jo ikke, det er jo ikke noe liv, man blir veldig sliten og ikke sant, så går alle pengene til rus, ikke sant...så er du blakk, da fikk jeg nok og innså at det måtte skje noe»

Chris var hjemløs og tung rusmisbruker når han opplevde sitt bunnpunkt og manglet på dette tidspunktet gjennomføringsevne til å få til en endring. For Chris ble soningen starten på hans vendepunkt, han ble rusfri og kunne begynne å ta tak i livet sitt. En av deltakerne forteller om hvor avgjørende det var å fortelle legen sin om en mørk hemmelighet han har båret på i 20 år, det var starten på et vendepunkt og en endring for resten av livet:

«Jeg ble misbrukt som barn, og det var det ingen som viste om og det sa jeg til legen min denne gangen, hadde jeg vist hvor mye den hjelpa funker, hadde jeg gjort det for 20 år siden. Da kunne jeg spart familien for mye, det er derfor jeg har rust meg.»

Deltakeren beskriver lettelsen over å fortelle det vonde han har vært utsatt for i barndommen. Han beskriver videre hvor godt dette har vært for hans videre progresjon og endringsprosess. Deltakeren illustrerer denne friheten som en dør som alltid har stått på gløtt i hele hans tidligere liv, nå er døren endelig lukket. Solveig forteller at hun opplevde sitt bunnpunkt da barnevernet kom inn i bilen hennes og tok med seg sønnen på 6,5 år. Solveig hadde allerede mistet sønnen en gang da han var 14 måneder gammel, men hadde klart å få han tilbake. Denne gangen var det annerledes, det var som om hun hadde mistet alt. Sønnen var ikke bare en liten baby, han var et lite menneske som hun var blitt så knyttet til.

Solveig forteller:

«Det var den hendelsen som bare, skal jeg få lov til å ha han i mitt liv for det er det det handler om, må jeg gjør meg verdig nok til å være mamma så må jeg gå all inn og slutte og ta disse snarveiene, så det var det som ble mitt vendepunkt da. Min bunn på en måte»

I desistance forskningen til Gjeruldsen & Jensen (2021) beskriver de «bunnpunktet» kan være viktig motivasjon for en livsendring, noe som kan føre til at personen bygger nye relasjoner og ressurser (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Tonje opplevde sitt bunnpunkt da hun holdt på å miste livet i en overdose. Frykten for sitt eget liv og erkjennelsen av hvor ekstremt miljøet var i hennes tidligere omgangskrets, var grunnen til at hun kom til et vendepunkt:

«Det var på grunn av miljøet, jeg hadde jo klart og nesten ta livet av meg ved og blande sånt amfetamin greier, jeg lå 36 t nesten død på gulvet uten å være våken, jeg husker jeg så ut det ene takvinduet så vidt, bare et svakt minne av det, det var halvmørkt og de lurte meg for en million sikkert, penger. Så den brutaliteten i miljøet gjorde at jeg lenge før jeg skulle inn i fengsel sa til familien at jeg skulle gjør en radikal forandring»

Denne overdosen førte til at Tonje ønsket et bedre liv for seg selv, hun ønsket en forandring. Tonje forteller også om konstant dårlig samvittighet ovenfor familien, dette ble motivasjon for å slutte med kriminalitet og rus.

Jeg stiller Ole dette spørsmålet: kan du huske når du faktisk bestemte deg for at du skulle klare det?

Jeg kan huske det at min datter, hun eldste dattera, hun kom til meg, ho har aldri sviktet meg, jeg har vært ganske åpen og ærlig med ho Hun har fulgt meg og funnet meg med overdoser, leita meg opp, hun har vært mammaen min, noe hun egentlig ikke skal være da. Og da kom hun til meg og sa «Nå er jeg så møkka lei å være mammaen din, så nå skal jeg lage meg et liv, finne meg en mann, gifte meg, jeg skal få barn og du kommer aldri få lov til å se de barnebarna om du ikke gjør noen endringer» så da tenkte jeg ok, da må jeg bare gjøre det hundre og ti prosent.

Et tydelig mønster i studien viser at i tiden rundt vendepunktet, forteller flere at de tok kontroll over eget liv og er tydelige på at man selv har hovedansvaret for endring. Det er også viktig at man er villig til å ta imot den hjelpen, offentlige tjenester kan tilby. Når vi begynner å snakke om selve endringsprosessen, er det flere som forteller at prosessen ikke er over med det første. Flere beskriver at de fortsatt er i en endringsprosess når det kommer til og avstå fra rus og kriminalitet.

4.2.1 Behandling og bearbeiding av traumer

Rusproblemer og kriminalitet henger ofte sammen, noe som bekreftes i denne oppgaven hvor alle informantene har vært rusavhengige. Samtlige av forskningsdeltakerne har vært på rehabilitering på bakgrunn av sin rusavhengighet, enten på slutten av soningsforløpet eller etter endt soning. Noen har også vært igjennom traumebehandling og andre former for psykisk helsehjelp, og enkelte har hatt oppfølging etter løslatelse.

Flertallet i utvalget kan fortelle om en mørk barndom og ungdomstid, kun en av forskningsdeltakerne forteller om en lykkelig oppvekst, fylt med kjærlighet. Når jeg intervjuer en av deltakerne stiller jeg spørsmål om hvordan han opplevde barndom og ungdomstiden sin, han svarer at han hadde foreldre som ruset seg og at kjærlighet var totalt fraværende. Han forteller om mye vold og misbruk. Når jeg intervjuer en annen i utvalget og stiller ham det samme spørsmålet, kommer det frem at hans barndom og ungdomstid var preget av mye rus og vold i hjemmet. Jeg spør Ole om han har fått noen behandling for traumer i barndommen og han svarer nei, jeg spør om han kanskje hadde hatt behov for det, Ole svarer:

Ja, absolutt. De burde vært inne helt i begynnelsen, vi var fire barn, vi alle endte opp rusmisbrukere og kriminelle. Det er jo klart, hallo! En hver idiot kan jo se at det er noe stein galt i det hjemmet. De gjorde et tiltak, de tok oss ut ei uke en sommer og sendte oss på sånn feriekoloni sammen med alt annet rølp fra hele Sørlandet, uff a meg.

Ole er frustrert over at han ikke har fått tilbud om behandling verken i barndommen eller i det voksne livet, han har flere ganger prøvd å komme inn til behandling på DPS via fastlegen, men får stadig avslag. Ole har vært gjennom et basisprogram for rusavhengige, programmet består av seks uker med intens behandling og har vært rusfri og lovlydig siden. En annen deltaker forteller om sin vei mot kriminalitet og rusfritt liv:

Jeg har ikke ruset meg siden den dagen jeg ble satt i fengsel, ved den siste soningen min. Så jeg tok tak i noe av det jeg hadde begynt på før, jeg begynte så smått å ta kontakt med ARA, men da var jeg jo så rusa at de bare lo av meg. Men da jeg var på åpen soning så fikk jeg ringe til ARA å lage noen avtaler. Siste delen av soningen min, var på sykehuset her oppe i rusbehandling, døgnbehandling. Jeg drømte jo om den sprekken, at jeg skulle ha den sprekken. Heldigvis gikk jeg jo i behandling, da ble den fjernere og fjernere. Den har ikke kommet ennå.

Kim har tidligere i intervjuet fortalt at han ble misbrukt som barn. Av etiske hensyn har jeg valgt å ikke grave i sensitive temaer og derfor ble det ikke stilt noen oppfølgingsspørsmål. Når vi kommer litt lengre ut i intervjuet og får han spørsmål om hvordan han vil beskrive barndom og ungdomstid, svarer han:

Greia er det at dette var jo bare en slem nabodame, jeg har alltid hatt det trygt og godt, fantastiske foreldre, jeg ser det selv nå, jeg var en bortskjemt drittunge, manglet ikke noe, kanskje ikke at det var så viktig. Jeg hadde en god barndom.

Her deler Kim at de seksuelle overgrepene ble utført av en nabo, han forteller også om trygge og gode foreldre som var uvitende om hva Kim hadde vært i gjennom som barn. Han påpeker flere ganger om man ser bort fra overgrepene, hadde han en god barndom sammen med sine foreldre. Men angrer på at han ikke fortalte hva som hadde hendt med ham som barn tidligere, kanskje ville han fått behandling for traumene allerede som barn. Kim har ikke vært i rusbehandling denne gangen for å bli rusfri, men har hatt tett oppfølging på rus poliklinikken samt vært i behandling for traumer i barndommen på DPS i to år. Han påpeker hvor viktig denne behandlingen har vært for ham, og at han aldri kunne ha klart å fortelle om misbruket om han ikke hadde vært for traumebehandling. Kim forteller om en byrde som var strevsom å bære, men som nå tærer det ikke på ham lengre.

Tonje forteller også om hvor stor betydning behandling har hatt for en vellykket tilbakeføringsprosess. Hun ble behandlet på ARA siste del av soningen, og vært igjennom

intensiv 12-trinnsprogram. Tonje har jevnlig kontakt med ruskontakten sin i Kristiansand. Hun forteller at hun jobber som frivillig i en av organisasjonene i byen og sier at det er hennes rehabilitering nå for tiden. Chris forteller om barndom og ungdomsårene:

Nei, nei, det har vært en mørk barndom for å si det sånn. Jeg hadde en stefar som var gift med mora mi da og han var jo psykopat, han var jo slem med mamma, slem mot meg, det var jo så kjipt for han var jo så sterk, det var kjipt å se når han plaget mamma uten at jeg kunne gjøre noe. Det var fysisk og men mest psykisk, og det var mange ganger verre enn det fysiske.

Chris har hatt noen vanskelige år bak seg, han har fått rus behandling på en rusklinikk hvor han var innlagt i fem måneder. Chris hadde en kontaktperson fra kommunen som fulgte ham opp i tiden etter behandling og en ruskontakt i LAR. Han har hatt møter med ansvarsgruppen sin jevnlig i tiden etter løslatelse. Beate har heller ikke vært borti kriminalitet eller rus siden den dagen hun ble satt i fengsel, etter en stund ble hun flyttet over til åpen soning og den siste delen av soningen mottok hun rusbehandling på døgnenheten ved sykehuset. Jeg stiller Severin dette spørsmålet:

Tror du barndom og ungdomstiden din har hatt noe innvirkning på livet ditt? Tror du det henger sammen med at du begynte med rus og kriminalitet?

Ja, det henger sammen det gjør det. Far min var ganske liberal i forhold til hasj røyking, halvbroren min fikk ha marihuana planter og sånn hjemme. Det tenker jeg jo aldri skulle ha skjedd, og så når han hadde drukket og var på besøk hos fulle folk og sånn var det ingen problem at jeg var med. Og der var det mennesker som drev med narkotika, jeg tenker at jeg ufrivillig har blitt dratt inn i det.

Severin beskriver opplevelser fra oppveksten, og mener at disse hendelsene har hatt betydning for hvorfor han begynte med rus og kriminalitet. Alle deltakerne i denne gruppen forteller at de har vært igjennom rehabilitering for rusavhengighet og flesteparten av respondentene har også mottatt psykisk helsehjelp. Et tydelig mønster i oppgaven viser at rehabilitering er en viktig faktor i desistanse-prosessen til forskningsdeltakerne.

4.2.2 Økonomiske utfordringer

I følge Todd-Kvam (2019) er de økonomiske utfordringene etter soningen et stort problem. Det viser seg at det er vanlig for personer som utfører kriminelle handlinger ofte mister kontrollen over sin økonomi, økonomiske belastninger kan ha en negativ innvirkning på desistance-prosessen (Todd-Kvam, 2019, s 2.). Mange straffedømte i Norge har gjeld til

staten, private kreditorer og/eller til andre som er involvert i lovbrudd, slik gjeld kalles for straffegjeld (Todd-Kvam, 2019, s.2). Todd-Kvam (2019) forteller at straffegjeld ofte føles som en uformell straff som setter barrierer for reintegrering til samfunnet og dermed vanskelig å etablere en hverdag uten kriminalitet (Todd-Kvam, 2019, s 2.).

Samtlige av alle deltakerne i denne gruppen har hatt store økonomiske utfordringer forårsaket av stor gjeld som Todd-Kvam (2019) omtaler som straffegjeld. Jeg stille Kim følgende spørsmål, kan du beskrive den første tiden i frihet?

Helt jævlig, 2-3 måneder hvor jeg måtte ta mange valg, ødelagt økonomi, jeg hadde ikke fått ting i gang hos nav, ingen inntekt, bare gjeld bare kaos.

Kim forteller om en ødelagt økonomi og en hard kamp mot Nav for å få gjennom uføretrygd. Kim mistet jobben sin som følge av lidelsen posttraumatisk stresslidelse som er forårsaket av traumatiske opplevelser fra barndommen. Mange år med rus og kriminalitet resulterte i store økonomiske utfordringer for Kim. Han har i dag fått igjennom uføretrygd og jobber litt ved siden av som mentor og leder i en av organisasjonene, Kim har også fått ryddet opp i den økonomiske delen av livet slik at han kan fokusere på rehabiliteringen av seg selv, Kim påpeker hvor viktig dette har vært for han i prosessen med å holde seg rusfri og lovlydig.

Tonje har i mange år vært yrkesaktiv og opparbeidet seg kapital før hun havnet borti rus og kriminalitet. Dette resulterte i at hun klarte å beholde leiligheten sin og bestemte seg for å selge mens hun sonet i fengsel.

Nei, jeg stod jo med en leilighet som holdt på å bli solgt rett før jeg reiste i fra fengselet, jeg hadde en eiendomsmegler som fikset alt for meg, et lager og når jeg skulle gå og sjekke lageret, hadde jo de som leide hos meg solgt alt jeg hadde, jeg hadde mye, jeg eide tross alt en leilighet til fire millioner. Jeg hadde jo ikke klær en gang. Jeg var jo ferdig på ARA i mai 2020, nei 2021 og så havnet jeg på halvveis-huset og da kom salget i orden. Og da var det plutselig oi, så mye penger jeg har nå, så det var å bremse så jeg ikke skulle bruke så mye penger.

Intervjuer: Har du kjøpt deg noe nytt?

Nei, ikke ennå. Jeg vil være sikker på hvor jeg vil bo, jeg bor på (nevner sted) faktisk i (nevner kommune), jeg orker ikke bo i byen, jeg må få fred. Jeg prøver å gjør det som er riktig for meg.

Intervjuer: Du klarer deg godt økonomisk?

Ja, jeg fikk mye igjen etter leiligheten, det er veldig greit å være gjeldfri. Det er jo fantastisk, rett og slett.

Tonje forteller at hun på grunn av leilighetssalget fikk betalt unna alt av bøter og saksomkostninger og er dermed gjeldfri. Dette beskriver hun som fantastisk og er takknemlig for at hun slipper å tenke på den økonomiske delen av livet. Tonje sliter med å finne tilhørighet og føler seg mye ensom, hun tror veien mot et rusfritt og lovlydig liv ville ha vært umulig hvis hun i tillegg skulle hatt store økonomiske utfordringer. En annen informant forteller at økonomiske utfordringer har vært altoppslukende. Han forteller at han nå jobber 50 % og er resterende 50 % ufør. Etter mange år med gjeldsordning, har han kun 1,5 år igjen og er strålende fornøyd med det. Han har også fått god hjelp av sin far til kjøp av leilighet:

Og så har jeg en leilighet jeg bor i som min far har kjøpt, jeg betaler alt til han, jeg betaler egentlig på noe som blir mitt da. At han faktisk har gjort dette, en mann jeg kjeftet ut til de grader når jeg var rusa. Mye har skjedd, jeg hadde ikke forventet at jeg skulle få kjøpt meg leilighet. Egen bil, leilighet og gjeldsordning og 1,5 år igjen så er jeg ferdig.

Flertallet i utvalget har fått ryddet opp i økonomiske problemer og er svært tydelige på at de kanskje ikke hadde vært der de er i dag, om det ikke hadde vært for dette. Siden informantene har kontroll over den økonomiske delen av livet, har ikke økonomiske belastninger negativ innvirkning på deres desistance-prosess. Dette kan ha stor betydning for hvorfor de klarer å holde seg unne kriminalitet og rus.

4.3 Endring

4.3.1 Motivasjon og egeninnsats

Et tydelig mønster i analysen er egeninnsats. Felles for alle forskningsdeltakerne er at de er tydelige på at innsatsen en selv gjør får å lykkes, er svært viktig. For å lykkes med endringsprosessen, er i følge Haugen (2013) ofte indre motivasjon en avgjørende faktor fordi motivasjon kan utvikles og økes i takt med egen mestring (Haugen, 2013, s.60).

Det å holde motivasjonen oppe for og få til endringer, kan til tider være svært vanskelig når man er under soning bekrefter flere i gruppen. En av respondentene forteller at total rusfrihet er nøkkelen til endring og at man ikke kan få til en endring uten det, ikke en varig endring. Da jeg spør Chris om hva som gjorde at han klarte det denne gangen, svarer han:

Det var jo det at jeg ville det hundre prosent, at ikke sant, at jeg hadde bestemt meg og hadde gode folk rundt meg, god støtte rundt meg og ikke minst de i (nevner organisasjon) jeg ble

veldig godt imot, jeg kjente jo ingen her i (nevner organisasjon) før jeg kom, så jeg ble tatt veldig godt imot her.

Chris er tydelig på at han selv ønsket og var klar for en endring i livet, egeninnsats har vært svært avgjørende i denne prosessen. Det kommer tydelig frem at Chris har hatt mange støttespillere underveis og opplever det som trygt å være omfavnet av et sikkerhetsnett. En av de andre forskningsdeltakerne får spørsmål om hva som skal til for å komme seg ut av kriminalitet og rus:

Det første er jo at man må ville det 100 % selv og ha gode folk rundt seg, må legge en plan ikke sant og en må ha noe å gå til når man kommer ut. Og man må helst ha et ettervern, det er viktig altså. At en har en plass å gå å treffe folk.

Videre sier deltakeren at det er viktig med egeninnsats og forteller om sin motivasjon for en endring:

Det er egeninnsats, jeg ville gjøre noe annet, jeg var ferdig med det livet. Når jeg satt på (nevner fengsel), ble all rusmestrings behandling tatt bort på grunn av manglende økonomi. Jeg satt inne i påska, da ble vi låst inn i istedenfor å ha folk på jobb for det var for dyrt å ha folk på jobb. De hadde en person på jobb som kunne ta oss ut på lufting, to timers lufting, det var det vi fikk.

Her beskrives hvordan eget ønske om et bedre liv er motivasjon for endring. Solveig sitter også igjen med dårlige soningserfaringer og har hatt flere tilbakefall, for henne har ønsket om et bedre liv for henne og sønnen vært stor motivasjon for endring. Solveig understreker også at det er viktig at man må ville det selv og være villig til å ta i mot hjelp. På spørsmål om hva skal til for «å holde seg på matta» svarer hun:

Nettverk og hobbyer, og ha en inntekt og ha en grei plass å bo, sånne ting må være på plass, jeg tenker at også at du må ha en plan, ha et eller annet å forholde deg til. Hvis du bare sitter hjemme foran tv'en og seg på Netflix, så kommer du til å havne utpå igjen.

Ole har fått motivasjon fra ønske om et bedre liv for seg selv og barna sine, men får stadig påfyll av motivasjon ved å hjelpe andre som har det vanskelig:

Når jeg ble rusfri, kjente jeg på den følelsen at jeg ville hjelpe andre som sliter, det var akkurat som det ble tent et lys. Det var jo litt derfor jeg starta opp (nevner firma), når man er skadeskutt så gi dem en sjans. Når det da liksom dukka opp med (nevner organisasjon), så falt alt på plass. Mine bøtter ble på en måte hørt.

Under intervjuene kom det tydelig frem at motivasjonen og egeninnsats er avgjørende om man skal få til en endring i sin egen livsbane. Forskningsdeltakerne forteller om motivasjon

som drives av eget ønske om et bedre liv, egne barn, familie og et håp om å kunne bidra til samfunnet. Motivasjon og egeninnsats for å bli rusfri er det første steget i desistance-prosessen for mange i gruppen og som har ført til et liv uten kriminalitet. Dette samsvarer med forskning gjort på betydningen av aktørskap i desistance-prosessen (Gjeruldsen & Jensen, 2021 og Maruna, 2001).

4.3.2 Identitetsutvikling

Straffedømtes egen rehabilitering er i følge Maruna (2001) å akseptere sin fortid og innse at man ikke lenger er den samme personen som man var da man levde et kriminelt liv. Som nevnt tidligere kan man få til dette ved å "gjøre det bedre" blir ikke bare den tidligere kriminelle "endret", men han eller hun blir også rekonstituert (Maruna, 2001, s. 10). Det tidligere identitet er tilbakelagt og den nye identiteten er grunnleggende virkelighet. Ved å skape slike følelser av orden ut av et turbulent liv, kan være spesielt viktig for dem som forsøker å opprettholde livsendring og avstå fra kriminalitet (Maruna, 2001, s.10). Alle deltakerne i denne studien har startet et nytt og bedre liv for seg selv og de har lyktes i å ta avstand fra rus og kriminalitet. En av informantene forteller hvor han er i livet:

Jeg fikk akkurat, for tre uker siden fikk jeg igjen sertifikatet etter 9,5 år uten. Det er jo helt uvirkelig, å sette seg i bilen å kjøre. Helt Konge, såne ting er godt. Og så har jeg en leilighet jeg bor i som min far har kjøpt, jeg betaler alt til han, jeg betaler egentlig på noe som blir mitt da. At han faktisk har gjort dette, en mann jeg kjeftet ut til de grader når jeg var rusa. Mye har skjedd, jeg hadde ikke forventet at jeg skulle få kjøpt meg leilighet. Egen bil, leilighet og gjeldsordning og 1,5 år igjen så er jeg ferdig.

Under intervjuet ser jeg tydelig hvor stolt han er for å ha kommet dit han er i dag. Etter mange harde kamper har han endelig lyktes, men han nevner flere ganger at prosessen ikke er over for endringer må stadig vedlikeholdes. Sitatet ovenfor viser tydelig at deltakeren har gått fra å være kriminell rusmisbruker til en rusfri og lovlydig mann. Jeg spurte ham om det var noe han ville ha gjort annerledes:

Nei, jeg har gjort så godt jeg kan. Jeg har vært veldig tydelig på at jeg har gjort så godt jeg kan. Jeg har vært veldig heldig som har hatt mange rundt meg som har sett meg på en god måte og gjort meg bedre.

Jeg stiller Solveig spørsmål, når du ser tilbake på din reise er det noe du ville ha gjort annerledes?

Egentlig nei, fordi takket være den sprekken jeg hadde når jeg mista han da han var 6,5 år, så hadde nok ikke jeg skjönt alvoret. Da kunne jeg risikert at jeg gikk halvveis i form 10-20 år til

og ødelagt han totalt hvis jeg aldri hadde blitt oppdaget eller at han hadde blitt tatt. Selvfølgelig er det mye jeg angrer på som mor, at jeg har dradd han med her og der fra han var 2,5 år, men det går bra, det går fint med ham.

Her beskriver Solveig tydelig at hun har akseptert sin fortid og laget et nytt og fint liv sammen med sønnen sin. Den tidligere identiteten til Solveig er rekonstruert og hun lever livet sitt rusfritt og uten kriminalitet. Tankesettet er i følge Maruna svært viktig om man skal få til en varig endring. Det kreves både motivasjon og egeninnsats, man kan ikke endres om man ikke ønsker det selv. Maruna (2001) påpeker at andre mennesker kan styrke og bidra til endring, men har ikke en avgjørende rolle for selve endringsprosessen (Maruna, 2001, s.32). I forskningen til Maruna (2001) er historier om ødelagt barndom, vold i hjemmet og gjengkriminalitet faktum for flere av respondentene. Når man løslates er det ofte få muligheter å komme tilbake til og man havner ofte tilbake til det gamle miljøet. Maruna (2001) stiller seg spørsmål om hvordan man går fra «bad» til «good» og kommer frem til at det handler ofte om å velge bort det gamle (Maruna, 2001, s. 70).

4.3.3 Knifing off

Begrepet sosialt nettverk kan oppsummeres som forholdet og forbindelser mellom mennesker, og samspillet dem imellom (Kriminalomsorgen, 2023). Et nettverk kan bestå av sterke og svake bånd mellom de ulike aktørene noe som viser seg i graden av tilgjengelighet, hvor ofte man har kontakt, fortrolighet og støtte mellom individene (Kriminalomsorgen, 2023). Altså et sosialt nettverk handler om relasjoner til personer som enten er biologisk forbundet eller andre nære personer, men kan også være profesjonelle relasjoner som helse og velferdstjenester (Kriminalomsorgen, 2023). Mennesker er sosiale versner og har behov for å relatere seg med andre mennesker for å føle tilhørighet og trygghet. At sosialt nettverk er viktig for helsen er velkjent kunnskap (Kriminalomsorgen, 2023). Ensomhet kan ofte være vanskelig, uansett alder og kjønn, og man kan oppleve nedsatt livskvalitet, trivsel og helse dersom man ikke har en tilhørighet til et sosialt nettverk (Kriminalomsorgen, 2023). Sampson & Laub (1993) og Maruna (2001) påpeker at mangel på sosiale bånd kan føre til at en blir mer utsatt for å falle tilbake i gamle handlingsmønstre preget av kriminalitet og rus (Maruna, 2001, s.30).

Under teori kapittelet «knifing off» beskrives situasjoner hvor enkeltpersoner kan endre livene sine ved å skille seg fra skadelige miljøer og uønskede relasjoner. Ofte kan slike handlinger føre til at man føler seg ensom og alene fordi man må bygge nye relasjoner og det er ikke nødvendigvis like lett for alle. Alle deltakerne i denne studien forteller at de har måttet distansere seg fra det gamle miljøet for å klare å endre sine liv.

Sosialt nettverk er et av hovedfunnene mine i denne studien, alle forskningsdeltakerne beskriver hvor viktig det er å føle tilhørighet og hvor avgjørende det har vært å distansere seg fra det gamle miljøet. Når jeg spør Severin om sosialt nettverk er viktig for han, svarer han:

Ja, det har det da. Masse. Jeg kom inn i et kristent fellesskap for en del år siden, før den siste dommen, som har hatt en del innvirkning på meg, for de kom jo på besøk på den siste dommen og jeg ble henta etter soning. Det har betydd mye.

Som tidligere nevnt i oppgaven har mennesker ulike måter for å komme seg ut av kriminalitet og rus, Severin har funnet støtte i en kristen trossetning som har bidratt til at han har fått en lettere overgang til et rusfritt og kriminalitetsfritt liv. Jeg stiller det samme spørsmålet til en annen informant og hun forteller om hvor viktig det har vært og delta i sosialt nettverk i regi av humanitære organisasjoner:

Ja, det å møte andre kriminelle uten å måtte fortelle hvem jeg var. Sånn er det jo i dag også, det er jo veldig godt når du kan komme en plass uten å måtte fortelle hvem du er. I dag har jeg jo så mye ballast med meg at jeg ikke har noe problem med å fortelle hvem jeg er. Det er jo slik i rusmiljøet, det stilles ingen krav til deg.

Her forteller hun om hvor godt det er å omgås personer som har mye av den samme livserfaringen som henne. Det stilles ingen krav til henne og hun blir tatt imot som den personen hun er. Solveig kommer selv fra byen og beskriver at hun har mange gode sosiale relasjoner, spesielt med familien. Hun beskriver hvor viktig det har vært for henne at miljøet hun er i er rusfritt, og at mange har hatt de samme utfordringene som henne:

Veldig viktig, trygt og godt, rusfritt som har gått den samme veien som deg selv. Jeg vet at det ikke nytter å få det til hvis du skal løpe rundt med noen som driver og snuser i kantene og så skal du selv holde rusfri, det går ikke.

På spørsmålet om hun har kuttet all kontakt med miljøet hun befant seg i før svarer hun:

Totalt, kutta all kontakt. Og det må til! Ingen ting med dem å gjøre og ingen ting til felles med de lengre.

Solveig er tydelig i sitt svar, for henne har det vært vesentlig viktig å kutte alle skadelige relasjoner som kan medvirke til tilbakefall. Noen av informantene forteller også om følelsen av mangel på tilhørighet som fører til ensomhet og isolasjon, ensomhet beskrives ofte som en farlig følelse for mange tidligere rusavhengige og straffedømte fordi det vanligvis er en medvirkende årsak for tilbakefall (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). Jeg stiller Tonje følgende spørsmål: Har sosialt nettverk hatt stor betydning for deg etter løslatelse?

Nei, for meg har det blitt veldig ensomt på en måte. Mitt sosiale liv er her (nevner organisasjon) og så går jeg på torsdags bingo hver uke for å treffe folk. Folk på Sørlandet er veldig lukket på et vis, de har nok med seg og sitt og jeg er jo i femtiårene, så det er ikke så enkelt og få seg nytt bekjentskap. Det så trenger det ikke være sånn at vi skal sitte og prate sånn som vi gjør nå liksom, det er bare noe med å sitte å kjase. En tilhørighet på et vis og ikke føle så veldig på den ensomheten. Jeg tror ekstremt mange, for det er jo masse tilbud i Kristiansand, de sier alt er så bra i forhold til ettervern og sånn, men jeg tror veldig mange kjenner på en sånn ensomhet og. Du er sammen den ene timen eller er med på svømming eller crosfit eller what ever og så står du der alene.

Intervjuer: Hvordan forholder du deg til gamle venner?

Kuttet de helt ut, alle. Jeg har nesten en halv million utestående, men jeg velger å ikke gå etter dem for da sprekker jeg. Du må distansere deg fra det miljøet, i hvert fall for meg, slipper jeg det litt innpå meg, det er folk som har prøvd å ringe meg og legge meg til på FB, jeg tar ingen sånne telefoner, ringer telefonen nå og det er ukjent, tar jeg den ikke.

Tonje synes det er vanskelig å finne følelsen av tilhørighet og savner sosiale relasjoner utenfor det man ofte kaller for profesjonelle relasjoner. Etter løslatelse og rehabilitering har Tonje flyttet fra hjembyen sin til Kristiansand.

Chris kommer ikke fra Kristiansand, han kommer fra en liten by, ikke langt unna. Han har lite kontakt med nær familie, noe kontakt med sin mor. På grunn av den korte avstanden fra hjembyen, kjenner Chris de fleste i det kriminelle miljøet og i rusmiljøet. Jeg stilte Chris følgende spørsmål: Kjente du mange fra kriminelle miljøet i Kristiansand før du flytta hit?

Ja, det og. Det og var veldig skummelt, det var derfor jeg følte det var så viktig å jobbe med rusmestringen min når jeg var i rehabilitering. Sånn at jeg kunne være sterk nok og rustet til å møte situasjoner når jeg kom ut i samfunnet igjen. Og det stemte jo, jeg kjenner jo nesten alle som går i miljøet her, de fleste. Men så vet jeg også det at om man er opptatt med sitt og har den rette innstillingen og hvis en har bestemt seg for at nå er det nok og bare heiser flagget med en gang sånn som jeg pleier å gjøre, så vet folk hvor de har meg hen. Og så er det såpass stor by at man forsvinner litt i mengden. Sånn i begynnelsen treffer du kanskje på dem litt, men etterhvert så kan man bare hilse og gå videre. Er det noen jeg kjenner mer en vanlig, kan jeg stoppe og ta en prat men ikke noe mer en det liksom. Jeg går ikke og henger med dem liksom. Jeg har skjont at jeg ikke kan prøve å hjelpe dem, det går ikke, det har jeg prøvd før og det går ikke. Jeg må tenke på meg selv og liksom.

Chris er tydelig på at det har vært en vanskelig vei å gå, men har i dag funnet en måte å håndtere hverdagen. Ole er født og oppvokst i Kristiansand og har endret på alt av sosiale relasjoner. Jeg stiller han følgende spørsmål: Når du ble rusfri, har du endra på det sosiale livet, måtte du velge bort bekjentskap og venner?

Ja, alt. Jeg spurte jo han behandleren min om hva jeg måtte endre på, alt sa han.

Intervjuer: hvordan har det vært i en så liten by som Kristiansand?

Det har vært helt supert. Jeg har jo bytta de ut med et annet nettverk, et rusfritt nettverk uten kriminalitet. Jeg kom jo til et rusfritt nettverk som hadde samme ønske som meg da. Å gjøre noen gøyete ting, å være rusfri. Det er jo litt rart da, når jeg var rusfri fikk jeg så mange tilbud om gratis dosering, men når jeg var dårlig og virkelig trengte noe, ville de ikke ha noe med meg å gjøre i det hele tatt. Jeg tok et ganske tidlig standpunkt med det, forget it!

Chris har over ti fengselsdommer bak seg, den lengste dommen hadde en varighet på flere år. I dag har Chris endelig klart og ta avstand til både kriminalitet og rus.

Kim er også født og oppvokst i Kristiansand, under intervjuet spør jeg ham om hva sosialt nettverk betyr for ham.

Å være rusfri, uten det så går det ikke.

Intervjuer: Hvordan forholder du deg til gamle venner?

Jeg har bytta helt vennekrets. Treffer jeg dem i byen så hilser jeg på dem, de eneste jeg ikke hilser på er de som har utøvd vold mot meg eller drevet overgrep. Det er mange ålreite som ennå ruser seg, det er kjempe synd. Jeg har noen som har blitt rusfri før meg og vet du og så har jeg jo en familie som har alltid støttet meg, veldig heldig, det er ikke alle som har det

Selv om Kim er oppvokst i Kristiansand har han klart og holde seg unna rus og kriminalitet siden sist løslatelse, og holdt seg unna det gamle miljøet. Han tror forskjellen fra tidligere tilbakefall er at denne gangen var han klar for en endring og ga maks innsats. Beate flyttet også til Kristiansand for å komme seg bort fra det gamle miljøet, men forteller at det går fint å treffe på gamle kjente, hun hilser og går videre.

Basert på intervjuene kan det oppsummeres med at sosialt nettverk er ekstremt viktig for deltakerne og like viktig er det å distansere seg fra tidligere miljø. Dette funnet samsvarer med forskningen til Laub & Sampson (2003) og det Maruna & Roy beskriver som «knifing off» hvor enkeltpersoner kan forandre livene sine ved å avstå fra skadelige miljøer, uønskede relasjoner eller selve fortiden (Maruna & Roy, 2007, s. 104).

4.4 Ettervern

Dagens ettervern er ikke samlet i en instans eller en offentlig etat. Ettervern består av ulike tjenester og tiltak som offentlige etater og ideelle organisasjoner har ansvaret for, og skal samarbeide om etter løslatelse. (Meld. St. 37(2007-2008), s.186-187) Det er stor enighet om at frivillige organisasjonene er viktige samarbeidspartnere når straffedømte skal finne veien tilbake til sin rolle i samfunnet (Meld. St. 37(2007-2008), s.186-187). Frivillige organisasjoner tilbyr tjenester innenfor lokalsamfunn, kultur, religiøs virksomhet, idrett og fritidsaktiviteter som kriminalomsorgen eller andre etater ikke kan tilby. Flere organisasjoner har også en viktig rolle når det kommer til tilbud om arbeid og bolig (Meld. St. 37(2007-2008), s.186-187)

Flere undersøkelser viser at et viktig motiv for deltakelse i frivillige organisasjoner er ønsket om å skaffe seg et sosialt nettverk i lovlydige og rusfrie miljøer (Aarvold & Solvang, 2008, s.11). Ved å være deltaker hos frivillige organisasjoner kan dette bidra til en lettere overgang til et lovlydig liv, samt forebygge tilbakefall (Aarvold & Solvang, 2008, s.11). Målet for de frivillige organisasjonene jeg har samarbeidet med er at straffedømte skal ha en sjanse til å øke sin livskvalitet og livsmestring, samt bidra til at de kan etablere et liv som ikke er styrt av kriminalitet og rus. Et tydelig mønster i denne studien viser at ettervern er viktig for forskningsdeltakerne i desistance-prosessen, ettervern er også viktig for å forebygge tilbakefall.

Intervjuer: Tror du det er mange som sitter inne som mener at ettervern er bortkastet tid?

Solveig: Jeg tror det er mange som sitter der inne og tenker at ettervern er et A4-liv, et A4-liv, herregud så kjedelig. Men hva er egentlig et A4-liv? Det trenger jo ikke være kjedelig, det kommer an på hva du selv putter inn på det A4 arket. Men ettervern er, du kan ikke klare en endring eller i en ny hverdag hvis du ikke har et trygt, fint og stabilt ettervern rundt deg. Det går ikke bare ikke.

Solveig har selv vært en av dem som ikke hadde troen på ettervern, men når Solveig bestemte seg for et rusfritt og lovlydig liv, har hun erfart at ettervern er et viktig bidrag til å klare målet. Kim forteller at han aldri ville ha klart å komme seg ut av rus og kriminalitet, om det ikke hadde vært for ettervern. Beate gir også uttrykk for at ettervern er en utrolig viktig faktor for å lykkes i desistance-prosessen:

Det viktigste man har. Jeg hadde jo mitt ettervern på (nevner frivillig org.) og i den perioden begynte jeg også i ettervern her på (nevner frivillig org.), uten det så kunne jeg bare ha glemt det. Der traff jeg likesinnet og jeg slapp å fortelle hvem jeg var og hva jeg hadde gjort, jeg kunne bare være meg. Og det er så viktig, hvis du hele tiden må forklare hvem du er, for det må man jo i mange situasjoner

Beate forteller at det har vært avgjørende for henne å treffe mennesker som har den samme erfaringen som henne.

I følge Fontene forskning, bidrar fysisk aktivitet til økt livskvalitet, glede og bedre søvnkvalitet, livsmestring, selvbestemmelse, autonomi og kontroll over det som skjer i livet (Johansen, et al, 2018). Forskning har også avdekket at fysisk aktivitet bidrar til reduksjon av subjektive abstinensplager, redusere angst, depresjon og stress. Fysisk aktivitet sammen med andre bidrar til å erfare samhold, samt utvikle sosiale ferdigheter som man kan benytte i andre sosiale sammenhenger (Johansen, et al, 2018).

Solveig: Jeg trener mye, det er jo det med endorfiner og fysisk aktivitet og det å kjenne at faktisk kroppen fungerer. Det er så viktig å komme in i den rutinen og så bra for vår psykiske helse.

Chis: Jeg har funnet ut at det er veldig viktig for min del, det er det å ha noe å drive med på fritiden, men man må liksom finne sin greie da, jeg har prøvd å trene på helsestudio og sånn, men så klarer jeg det i en periode, men så blir man litt lei og sånn, men den crosfiten det er jo også gjennom (nevner frivillig org.) da, det er noe som heter (nevner tilbud) man kan melde seg inn i og så legger de ut forskjellige tilbud, eks yoga, crosfit, spinning og så kan man melde seg på. Jeg hadde jo et mål når jeg var på rehabilitering og det var å få kontroll på rusen og jobbe med vekta og gå ned i vekt og så skal jeg bli i bedre form ikke sant, og få det bedre med meg selv, psykisk og fysisk og mentalt og det har jeg klart.

Sitatene ovenfor får tydelig frem hvor viktig fysisk aktivitet er for forskningsdeltakerne og bidrar til bedre helse. Funn viser nemlig at flertallet i utvalgt trener regelmessig, utenom en kvinne. Denne kvinnen er Tonje som tidligere har snakket om ensomhet og isolasjon, hun forteller at hun ikke finner en fast tilhørighet og at det er svært vanskelig. Det kommer tydelig frem at ettervern og fysisk aktivitet har vært viktig i endringsprosessen og er fortsatt svært viktig for å redusere faren for tilbakefall. Målsetningene til de frivillige organisasjonene er nettopp å forbygge sosial isolasjon, stigmatisering og redusere faren for tilbakefall (Aarvold & Solvang, 2008, s.9-10). Alle i forsknings gruppen bekrefter at de frivillige organisasjonene har hjulpet dem med akkurat dette.

4.4.1 Ettervernstilbudet i Kristiansand

På Blå Kors nettverkskonferanse høsten 2017 beskriver Erna Solberg:

«En av de største utfordringene vi har er å styrke oppfølgingen etter rusbehandling og legge til rette for en god bolig og en meningsfull tilværelse med arbeid og aktivitet»

Hun beskriver sviktende tiltak og manglende tiltak i kommunene (Sjåfjell, 2018).

I rapporten *Hva kan samfunnet tjene på et bedre ettervern* (2014) konkluderes det med at norske fengsler bruker betydelige ressurser på innsatte, for å gjøre de best mulig rustet for livet i frihet uten kriminalitet. Likevel ser man at tilbakefallene er høye og det er grunn til å stille seg spørsmål om verdiene av investeringene som gjøres for innsatte både under soning og ved løslatelse (Rasmussen et al, 2014, s. 39). Uten et fungerende ettervern er ressursinnsatsen som benyttes under soning ofte bortkastet. I rapporten påpeker Rasmussen et al (2014) at riksrevisjonen har påvist flere mangler ved ettervern ved løslatelse, dette støttes av Rasmussen et al (2014) og bekrefter at tilbudet av ettervern er mangelfullt i flere kommuner (Rasmussen et al, 2014, s. 39). Hovedmønsteret i denne studien viser at tilbudet av ettervern i Kristiansand er svært godt. Absolutt alle i utvalget skryter av tilbudet i kommunen og mener at Kristiansand har et fungerende ettervern. Noen av deltakerne savner bedre samarbeid og kommunikasjon mellom organisasjonene. Solveig fremhever ettervernstilbudet i Kristiansand:

Veldig bra, veldig mye, blir du ikke rusfri i Kristiansand så har du faen ikke lyst. Men det er jo litt skummelt å si det for det betyr ikke at alle som ikke klarer det ikke tar det alvorlig eller er flinke nok eller er streke nok. Det handler om at folk trenger flere ganger og det er helt greie, men aldri gi dem opp. Men hvis du virkelig vil bli rusfri, så kryr det av etterverns tilbud her i Kristiansand.

I et utdrag fra intervjuet med Ole snakker vi om ettervernstilbudet i Kristiansand.

Intervjuer: Ettervernstilbudet i Kristiansand, hva synes du om det?

Det er vanvittig godt, det har utviklet seg noe helt sykt de siste 10-15 årene. Hvis ikke du blir rusfri i Kristiansand, så er det for det du ikke vil.

Intervjuer: Er de flinke på å gi informasjon om ettervern i fengslet?

Ja, de har jo en åpen dag og så har de servicetorg, som skal være tilnærmet lik det tilbudet som er på utsiden.

Intervjuer: Kan det være for mye ettervern tenker du, i en by som Kristiansand?

Ja, ja, klart ja. Det er jo det også vi ser, at noen av medlemmene er med i A-LARM, Blå Kors, Kirkens bymisjon, Røde Kors, Way Back.....da kan du gå og shoppe litt der og shoppe litt der og da får du ikke noen fast tilhørighet.

Ole mener ettervernstilbudet i Kristiansand er veldig bra. Om man vil bli rusfri og holde seg unna kriminell atferd, er Kristiansand en by med fungerende ettervern og med mange ulike tilbud. Ole opplever at det kan være for mange organisasjoner som tilbyr tjenester, dermed kan det være utfordrende å finne en fast tilhørighet. Jeg spør Kim om hva han syntes om ettervernstilbudet i Kristiansand:

Kim: Det er helt sinnsykt, alt er jo åpent og Kristiansand er jo den byen som har mest tilbud. Så jeg er veldig heldig som bor i Kristiansand. Det var jo au, når jeg var inni i rehabilitering så var mentoren min med meg ned på (nevner organisasjon) og presenterte meg for henne som, eller fordi jeg snakka med ei dame der som presenterte meg for alle tilbudene, jeg tror hun brukte et par timer liksom, det var så mye.

Intervjuer: Tror du det kan bli for mye?

Kim: Det kan godt være at det er for mye for noen, men jeg tenker at du må liksom kjenne seg selv da, det er ikke alt som passer til alle, en må finne sin greie da tror jeg. Jeg tror egentlig det er bra at det er så mye. Men jeg tror faktisk det kan bli litt for mye og, jeg husker det var en periode fikk jeg spørsmål i fa ho ifra kommunen, vil du prøve det, eller det, eller ditt eller datt. Jeg slet så med angst og var redd for å gå på nye plasser, akkurat som bymisjonen og sånt, jeg var jo livredd for å bare gå ned der å ta en kaffe. (ler) det er jo den angsten ikke sant, sosiale angsten. Men etterhvert når jeg begynte og gjør det og ble kjent med folk der, så gikk det av seg selv holdt jeg på å si, det var veldig skummelt sånn det første steget.

En annen deltaker forteller:

For å si det sånn, det er helt kanon, men så er det jo det at om det er Kristiansand eller Oslo eller what ever, har man lyst til å sprekke, så sprekker man. Det går på de du treffer underveis, de valgene du tar, du må hele, jeg må hele tiden tenke at, ikke så mye nå, jeg må hele tiden tenke i dag skal jeg gjøre en jobb for å ikke sprekke. Du må velge bort de fare elementene.

Intervjuer: Så ettervernstilbudet i Kristiansand er tilstrekkelig nok?

Jeg tenker mange ganger at det er for mye fordi at folk blir litt sånn, de melder seg på alt og så nei jeg vil heller det, jeg vil heller det. Man må liksom finne ut av hva man liker, for det hadde jeg jo rusa vekk i mange år.

Samtlige av alle respondentene er enige om at det finnes rikelig med tilbud av ettervern for tidligere rusavhengige og løslatte i Kristiansand. En av informantene forteller at det kunne ha vært mer fokus på arbeidsrettet tiltak:

Severin: Det er bra og det er masse, men savner kanskje mer som kunne ha ledet til, ja si Stormberg da som har ansatte med rus eller fengsels bakgrunn. Jeg tror de fleste har et ønske om å komme tilbake til arbeidslivet. Det tror jeg organisasjonene kunne hatt litt mer fokus på. (nevner organisasjon) er jo et godt eksempel på det, mentor prosjektet, der du kan få 20% stilling etter to års rusfri tid og egenerfaring fra rus da. Man trenger liksom ikke en diger cv med masse fancy ting på. Og det tror jeg, jeg har leste flere statistikker på en og ti klarer å holde seg

fra rus, de som kommer til (nevner organisasjon) har en høyere prosent, jeg tror det har noe med hva som tilbys.

Intervjuer: Mentor-prosjektet, er du mentor for noen?

Severin: Ja, jeg var det inntil nylig og vært det siden juli 2017 for flere personer. Men så gikk jo det mentor prosjektet ut, det hadde en varighet på 3 år så fikk de forlenget med 1 år.

Intervjuer: Vil du si at mentor prosjektet var en suksess?

Severin: Ja, vist var det det. Jeg tenker liksom både for den som er mentor og den som blir mentorert for. Og så har vi jo solskinnshistorier der flere personer som har blitt mentorert for som har gått inn i mentor rollen selv. Og det er jo flere som har blitt erfaringskonsulenter. Det viktigste man må tenke på når man kommer ut, det har jo kanskje vært en kamp, når du har sonet, så får du kanskje et hull i cv og det er viktig med en referanse kanskje fra (nevner organisasjon).

I følge Landmark (2020) kan det være vanskelig for løslatte å finne arbeid etter endt soning. Lange dommer, soning på høysikkerhet og sedelighetsdommer kan ofte gjøre det enda vanskeligere å finne arbeid etter soning. Det finnes bedrifter som ønsker å ta et økt samfunnsansvar og ønsker å gi denne gruppen en ny sjanse, noen bedrifter tar både imot arbeidssøkere som har sonet og tidligere rusavhengige (Landmark, 2020). Mentor-prosjektet har blitt nevnt flere av forskningsdeltakerne og beskrives som et tiltak som har gitt resultater og betydning for deltakerne. Tonje syntes at tilbudet av ettervern i Kristiansand er utrolig bra, men likevel savner hun et sted hvor hun kan finne tilhørighet.

Tonje: Jeg syns jo, for og si det sånn, vent litt, jeg er jo innmeldt i (nevner org) og (nevner org), bare på en uke da så da tror jeg jeg har fått, da gjelder det ikke oss, skal vi se her, bare vent litt, jeg har altså påminnelser, du har 11 arrangementer denne uka. Da blir man liksom bombardert av om jeg vil være med på det eller det, jeg tenker det at det nesten kan bli for mye av det gode. At det kan bli litt mas, men jeg vet jo ikke hvordan man kunne ha gjort det bedre. Noen ganger tenker jeg at det hadde vært bra med et sted man kunne bare kjase. Men det er kanskje jeg som ikke er flink nok, jeg kjenner etter at det er så mange som har sprekkt og at jeg har litt piggene ute. Orker ikke fler folk som sprekker rundt meg.

Flere uttrykker at det kan være litt for mye av det gode og savner bedre samarbeid mellom de ulike organisasjonene. Jeg har gjennom flere av intervjuene fått et inntrykk av at det kan forekomme dårlig organisasjonsmiljø mellom de ulike frivillige organisasjonene.

Kim: Det skulle ha vært bedre samarbeid mellom organisasjonene. Det er kanskje det, bare ikke jeg vet om det. Det er mye, ikke alle, men mange organisasjoner skal bare melke sin egen ku.

Intervjuer: Hvordan skulle man ha samarbeidet?

Kim: Nei, jeg har ikke peiling. Det er jo veldig mye penger i dette. Når noen for eksempel starter opp en kaffeprat, så kommer noen andre organisasjoner og vil se hva det er og vil samarbeide. Så er den organisasjonen kanskje mye større enn alle andre og så søker de om midler, og så sier de, vi vil gjerne ha med dere, men dere får ikke lønn. Det her har ikke skjedd med (nevner org) altså, men en annen organisasjon. Når jeg så det, var ikke det mye kult gjort, de kom inn og stjal egentlig ideen til noen andre. Det er mye religion i det, som er bra, men jeg mener at man trenger ikke å bli kristen for å holde seg unna kriminalitet og rus. Det er bra for de som får det til, men ikke for alle.

I 2016 ble det trykket en artikkel i Fedrelandsvennen med overskriften *-Hvorfor mister ikke de kristne organisasjoner tilskudd?*- Hvor ledelsen fra organisasjonen Atrop gikk kraftig ut mot kommunen da tilskuddet ble foreslått fjernet (Vindslund, 2016). I forslag til handlingsprogrammet 2017-2020 ble det foreslått å stoppe tilskudd til lavterskeltilbud, men koalisjonen gikk ikke med på dette og endte opp med full evaluering av fire ikke-religiøse organisasjoner som driver med tiltak og ettervern for blant annet løslatte og rusmisbrukere. Dette samtidig som de kristne organisasjonene fikk en økning på sine tilskudd (Vindslund, 2016). Flere av deltakerne forteller at de opplever at organisasjonene kjemper seg i mellom om å få mest mulig tilskudd fra kommunen og bekrefter at ikke-religiøse organisasjoner ofte føler seg forskjellsbehandlet. Artikkelen i Fedrelandsvennen (2016) gir også en indikasjon på at det kanskje kan forekomme dårlig organisasjonsmiljø mellom de ulike organisasjonene

4.5 Hjelp andre og egenerfaring.

Mange tidligere straffedømte tiltrekkes ofte av generative roller og de har ofte behov for å finne en ny mening med livet (Maruna, 2001, s. 118). I følge Maruna (2001) kan generative roller fylle dette behovet, og mange finner verdien i å hjelpe andre mennesker (Maruna, 2001, s. 118). Forskere hevder at kjernen i alle vellykkede selvhjelpsgrupper er metoden med å dele erfaringer, styrke og håp. Deltakere i selvhjelpsgrupper fremhever ofte at deres kompetanse kommer fra «å ha vært der selv» og at de har fått verdifull kunnskap og kompetanse fra egenerfaring som kan deles med andre for å bedre deres liv (Lebel et al, 2015, s.110).

Flertallet av forskningsdeltakerne i dette utvalget jobber som frivillige i organisasjoner som har fokus på ettervern for tidligere straffedømte og rusavhengige, et par av informantene har fått fast og deltidsstilling i organisasjonen. Her kommer et utdrag fra intervjuet mitt med Ole:

Intervjuer: Hva betyr tilbakeføring fra fengsel til frihet for deg?

Ole: I dag er det jo ganske utviklet tilbakeføring, i dag er det jo vanvittig mye tiltak som kan være med på å gi deg en god tilbakeføring.

Intervjuer: Hva slags betydning hadde det for deg når du skulle tilbake til samfunnet?

Ole: Det var ikke noe, nei ingen ting. Det var jo derfor også når jeg ble lovlydig og rusfri, kjente jeg på den følelsen at jeg ville hjelpe andre som sliter, akkurat som det ble tent et lys. Det var jo litt derfor jeg starta opp firma, når man er skadeskutt, gi dem en sjans. Når det da liksom dukka opp med (nevner frivillig org.), så falt alt på plass. Mine bønner ble på en måte hørt.

Intervjuer: Det ble liksom din redning, det å hjelpe andre?

Ole: Nei, ikke redningen, det vil jeg ikke si. Jeg traff en mann, jeg har ikke noen problemer med kvinner altså, eller det er jo egentlig det jeg har (ler), men så kom det en mann som hadde egenerfaring og sa «jeg er så lei av å høre på det pisset ditt om den barndommen din, Ja det har vært trist og leit, men du må sette en strek, så må du gå over og så må du la barndommen være barndommen og så må vi finne ut av hva vi skal gjøre framover. Det er ikke noe mer synd på deg enn noen andre i denne byen. Ja, det har vært trist og leit, men en dag må du slutte»

Intervjuer: Det ble en wake up call?

Ole: OH YES

Ole beskriver sin tilbakeføringsprosess som mangelfull og forteller at hans redning fra kriminalitet og rus, var en person som selv hadde gått samme vei som Ole. Dette førte til at han fikk et strekt ønske om å hjelpe andre ved å benytte seg av sine egne erfaringer, slik noen hadde gjort for ham. Videre sier Ole:

Den viktigste biten med ettervern er likemannsprinsippet, at man treffer noen som har vært igjennom de prosessene jeg har vært i og skal i, det tror jeg er det viktigste ettervernet man har. At jeg kan bare komme på en plass og være meg. Slipper å forklare hvem jeg er, kommer man på Nav må du forklare hvem du er, bytter du nav-kontakt må du forklare hvem du er. Så har troen på det da, sånt ettervern med likepersoner. De kan mye lettere se ting hos meg, hva er mine fall gruver er, pluss at de kan fortelle meg hvordan er det de lever i dag og hvordan de har fått det til uten å si at du må gjøre sånn og sånn. De kan dele sine erfaringer og da kan jeg kjenne på den følelsen «åå, det har jeg lyst til»

Jeg stiller følgende spørsmål til en annen deltaker:

Intervjuer: Du klarte å komme deg ut av rus og kriminalitet, hva er viktig for deg for å kunne holde seg på matta?

Det som har vært viktig for min del er likemannsarbeidet som vi gjør her. Jeg mister jo alt igjen om jeg driter meg ut igjen. Alt jeg har bygd opp med familie er så viktig for meg, det vil jeg ikke ødelegge. Så klart drømmer man noen ganger om raske penger, når man sliter ræva av seg til og få det til å gå rundt.

Jeg spør Solveig om hun er bruker av etterverns tjenester, hun svarer:

Nei, jeg har jobben min. Jeg møter meg selv i døra nesten hver dag. Før brukte jeg jo selvhjelpsgruppe, men det er noen år siden jeg har vært der. Og så kjenner jeg det at det er en tid for alt. Og jeg bruker min fortid veldig mye i min jobb, for meg er det hele tiden et varsel for meg hvor jeg vil ende hvis jeg ikke klarer det.

Solveig er en av dem som har fått en fast tilling i organisasjonen og hjelper andre som har vært i samme situasjon som henne selv.

Severin forteller at han fortsatt bruker ulike ettervern tjenester de ulike organisasjonene tilbyr. Han er også aktivitetsleder og vært mentor i tre år ved en av organisasjonene i Kristiansand, han har til og med startet sin egen frivillige organisasjon hvor målet er å hjelpe andre som sliter med å fylle opp dagene med noe meningsfullt. Jeg stiller Severin spørsmål om han syntes mentor-prosjektet var en suksess:

Ja, vist var det det. Jeg tenker liksom både for den som er mentor og den som blir mentorert for. Og så har vi jo solskinnshistorier der flere personer som har blitt mentorert for som har gått inn i mentor rollen selv. Og det er jo flere som har blitt erfaringskonsulenter. Det viktigste man må tenke på når man kommer ut, det har jo kanskje vært en kamp, når du har sonet, så får du kanskje et hull i cv og det er viktig med en referanse kanskje fra (nevner org.)

Jeg spør Tonje om hun benytter seg av ettervern i dag:

Nei, jeg jobber her (frivillig i en org.) det er min rehabilitering, ellers har jeg en erfaringskonsulent i fra kommunen som jeg er nede hos hver tredje uke for å ta en prat

Tonje beskriver sin rehabilitering som «hjelp til selvhjelp», det vil si at både hjelper og den som søker hjelp blir styrket i oppgaven å mestre eget liv (Falck 2015, s.65).

Kim forteller at han er ufør og jobber som frivillig som mentor og leder i en av aktivitetsgruppene her i Kristiansand. Gruppen møtes en gang i uka for samhold og hygge.

Forskning viser at det ofte er viktig at nettverks-arbeiderene er frivillige, da dette har en positiv innvirkning på relasjonen mellom nettverksarbeider og deltaker. Relasjonen oppleves ofte som tettere, tryggere, bedre og en større følelse av likeverd. Det å vite at noen vil være sammen med deg av eget ønske og ikke for betalt for det, kan være svært betydningsfullt for deltakerne (Aarvold & Solvang, 2008, s.22).

5. Drøfting og konklusjon

I denne oppgaven har jeg analysert tidligere domfelte sine erfaringer av en vellykket tilbakeføring fra fengsel til frihet gjennom problemstillingen «hva kjennetegner vellykkede tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet?» I denne studien ble det foretatt kvalitative intervjuer av åtte deltakere hvor alderen varierer mellom 30-60 år og består av fire menn og fire kvinner. Felles for alle deltakerne er at de har vært rusavhengige store deler av sin kriminelle fortid. Det er også stor variasjon på antall dommer og lengde på soningen, en av informantene forteller at han har vær inn og ut av fengsel hele fjorten ganger mens en annen har sonet to ganger. Jeg har i denne studien analysert deres synspunkter og erfaringer fra egen tilbakeføringsprosess. Teoretiske grunnlaget for denne studien er ulike deler av desistance-forskningen. I analyse kapittelet presenterte jeg funn og knyttet de opp til utvalgt teori, i dette kapittelet vil jeg diskutere funnene ytterligere opp mot det teoretiske grunnlaget. Til slutt vil jeg redegjøre for oppgavens styrker og svakheter.

5.1 Motivasjon og egeninnsats

Subjektive faktorer handler om forandringer i vurderinger, handlinger og mål med livet. Det er derfor viktig i desistance-prosessen at individet selv tar grep for å få til en endring i egen livssituasjon (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Deltakerne i denne studien fremhever hvor viktig det er å ta tak i problemene selv for å få til en endring, men er også tydelig på at støtte fra tiltak rundt er like viktig. I forskningslitteraturen skrives det om hvor viktig kognitive endringer er for selve desistance-prosessen, hvor aktørskap spiller en stor rolle (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216). Det har stor betydning å ha håp og tro på seg selv og kunne se egne muligheter og ta intensjonelle valg for å oppnå et lovlydig liv (Maruna, 2001, Gjeruldsen & Jensen, 2021). Mine funn samsvarer med tidligere forskning og flere av deltakerne i denne studien forteller om hvor viktig det har vært at endringen har vært ønskelig fra deres side, som igjen har bidratt til refleksjon over egne valg. Deltakerne forteller også om viktigheten av å godta sin egen fortid og etablere en ny identitet for seg selv, dette gir både håp og motivasjon til videre kontinuitet i endringsprosessen. Dette samsvarer med tidligere forskning som viser at endringer kan føre til at man ser seg selv i nye roller. Dette kan være en viktig faktor i desistance-prosessen. Forskning understreker også at det kreves motivasjon og egeninnsats, man kan ikke endres om man ikke ønsker det selv. Andre mennesker kan styrke og bidra til endring, men har ikke en avgjørende rolle (Gjeruldsen & Jensen, 2021, Maruna, 2001).

Tydelige mønstre i datamaterialet viser at egeninnsats har bidratt til endring hos deltakerne i denne studien. Dette sammenfaller med forskning gjort på det som omtales som aktørskap i desistance-prosessen hvor man fokuserer på intensjonelle valg, altså valg som er gjennomtenkt og gjort med bevissthet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216)

Forskere forbinder ofte vendepunkter oppstår når man når treffer et bunnpunkt, for noen personer kan et bunnpunkt være forårsaket av en enkelt hendelse, men for andre kan bunnpunktet komme av en serie med hendelser (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.216) Sampson & Laub (2001) påpeker i sin forskning at avståelse fra kriminalitet kommer fra ulike psykologiske og sosiale prosesser, hvordan viktige livshendelser som ekteskap og arbeid kan fungere som vendepunkt og deretter bidra til avståelse fra kriminalitet (Laub & Sampson, 2003 s. 145). Dette samsvarer også med funnene gjort i denne studien, hvor alle respondentene kan beskrive sitt vendepunkt med en hendelse som de opplever som sitt bunnpunkt, hvor man innser at man ikke lenger kan leve det livet man lever. Dette bunnpunktet har bidratt til både motivasjon og livsendring, som igjen har ført til at personene har forandret kurs i livet og bygget nye personlige og sosiale ressurser (Gjeruldsen & Jensen, 2021). Det kommer også tydelig fram at rusmisbruket har vært det primære problemet for mange av deltakerne og at kriminaliteten de er blitt dømt for, beskrives som en «overlevelse» av deltakerne. Dette samsvarer med funnene til Gjeruldsen og Jensen (2021) sin studie om vendepunkter (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.229)

Deltakerne har opplevd viktige livshendelser underveis i sin endringsprosess som ekteskap, arbeid og foreldrerolle. Og informantene gir uttrykk for at nettopp disse livshendelsene bidrar til at det er lettere å vedlikeholde selve desistance-prosess. Felles for alle deltakerne er at de mener at deres vendepunkt i livet har bidratt til et rusfritt liv, dette har resultert i at personene har klart og ta avstand fra all kriminell aktivitet. Vendepunktet kan knyttes til rusmisbruk snarere en til selve kriminaliteten, da informantene mener at kriminaliteten er forårsaket av rusmisbruket. Dette funnet samsvarer delvis med forskningen til Gjeruldsen og Jensen (2021), hvor de undersøker kvinners vendepunkter bort fra kriminalitet. Det som er ulikt er at mitt utvalg består av kvinner og menn, Gjeruldsen og Jensen (2021) sitt utvalg består kun av kvinner.

Samtlige av forskningsdeltakerne er tydelig på at endringsprosessen ikke er over med det første, de beskriver at de fortsatt befinner seg i en prosess når det kommer til å avstå fra rus og

kriminalitet. Dette funnet er samsvarende med Maruna (2001) sin beskrivelse av desistance-prosessen som han illustrerer som en langvarig prosess som samtidig må vedlikeholdes. Dette stemmer overens med funnene i «alt er jo egeninnsatt» av Gjeruldsen & Jensen (2021) hvor de beskriver at desistance-prosessen krever hardt arbeid over tid. Prosessen er ofte ikke-lineær og gjerne med flere tilbakefall og bunnpunkter underveis (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s.231).

5.2 Rehabilitering

De sosiale faktorene er betydningsfulle i desistance-prosessen og består av endringer i levekår, nettverk eller andre ytre omstendigheter og hendelser som kan knyttes til et vendepunkt (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Forskning viser at fengselsopphold kan ha innvirkning for at noen slutter med kriminell aktivitet, samt behandling for rusavhengighet og psykisk helse (Maruna, 2001, Gjeruldsen & Jensen, 2021). Mønsteret i denne oppgaven samsvarer med dette. Fengsel var starten på vendepunktet for flere av deltakerne og alle forteller at behovet for å begå kriminelle handlinger ble mindre eller borte med opphøret av rus.

Kriminalomsorgen ønsker at en progresjon- og endringsprosess skal starte allerede i fengsel (Meld. St. 37 (2007-2008)). God tilbakeføring med planlegging og gjennomføring av et helhetlig soningsforløp og videre oppfølging etter endt soning samt forebygging og behandling av rusavhengighet kan gi bedret helse, redusert kriminalitet og bedre samfunnsøkonomi (Andvig & Karlsson, 2021, s. 2). Forskningsdeltakerne mener at fengselsoppholdet bidro lite til rehabilitering, men informantene er også tydelige på at de kanskje ikke var mottakelige for hjelp på det tidspunktet i livet. Rusproblemer og kriminalitet henger ofte sammen, noe som bekreftes i denne oppgaven hvor alle deltakerne har vært rusavhengige.

Alle forskningsdeltakerne har vært på rehabilitering på bakgrunn av sin rusavhengighet, enten som en del av soningen på slutten av soningsforløpet eller etter endt soning. Noen har også vært igjennom traumebehandling og andre former for psykisk helsehjelp, og enkelte har hatt oppfølging etter løslatelse. I følge Gjeruldsen & Jensen (2021) er psykisk helse ofte knyttet til kriminalitet og rus. Den psykiske helsen oppgis å være relativt god for flertallet av deltakerne, en indikator på det er at alle i gruppen er i fast arbeid, enten som frivillig eller ved fast ansettelse. Dette er samsvarende med funnene gjort i studien til Gjeruldsen & Jensen (2021, s.224). I følge studien til Gjeruldsen & Jensen (2021) er god psykisk helse en av faktorene

som fremmer muligheten for desistance og for å kunne vedlikeholde selve prosessen (Geruldsen & Jensen, 2021, s.224). Maruna (2001) skriver også at behandling som fokuserer på rusmisbruk og psykisk helse kan ha en innvirkning på holdninger man har i livet, og kan derfor være en viktig faktor i desistance- prosessen (Maruna, 2001). Dette stemmer overens med funnene i denne oppgaven, alle respondentene virker godt psykisk rustet og klarer fremdeles å holde seg unna rus og kriminalitet.

Et tydelig mønster i denne studien viser at flertallet av forskningsdeltakerne har opplevd traumer i oppveksten. Dette er traumer som består av vold, misbruk, overgrep og omsorgssvikt. I forskningen til Maruna (2001) er også historier om ødelagt barndom, vold i hjemmet og gjengkriminalitet faktum for flere av respondentene (Maruna, 2001, s. 70). Flere av deltakerne påpeker hvor viktig individuell behandling og oppfølging er for å bearbeide traumer fra barndommen. Mange gir inntrykk for at det har tatt lang tid før de våget å fortelle sin historie, og frykter at mange sitter inne med traumer som hindrer selve desistance-prosessen. Forskningsdeltakerne er tydelig på at åpenhet har hjulpet dem i å akseptere fortiden og fokusere på fremtiden. Det har vært mye forskning på dette temaet før, men uten særlig funn. Dermed hadde det vært interessant å forske videre på denne typen problematikk, for å undersøke videre om det er en sammenheng mellom ubehandlede traumer og fraværende desistance-prosess. Mine deltakere forteller at behandlede traumer har vært svært avgjørende i sin desistance-prosess fra rus og kriminalitet, og er dermed kanskje en viktig faktor i desistance.

5.3 Sosialt nettverk

Flertallet av deltakerne i denne oppgaven vektlegger hvor avgjørende betydningen av sosialt nettverk er i selve desistance-prosessen. Sosialt nettverk er svært viktig for mennesker og man kan oppleve nedsatt livskvalitet, trivsel og helse dersom man ikke har en tilhørighet til et sosialt nettverk (Arvold & Solvang, 2008, s. 10). Sampson & Laub (1993) og Maruna (2001) påpeker at mangel på sosiale bånd kan føre til at en blir mer utsatt for å falle tilbake i gamle handlingsmønstre preget av kriminalitet og rus (Maruna, 2001, s.30). En sentral faktor i å avstå fra kriminalitet og rus kan i følge Laub & Sampson (2003) være avstanden mellom personer og fysiske miljøer som tidligere resulterte til kriminell aktivitet (Laub & Sampson, 2003, s. 145). Maruna & Roy (2007) er samstemte over at dette argumentet har stor betydning

for desistance-prosessen, da varig selvendring antas å være lettere om man distanserer seg fra skadelige miljøer, uønskede relasjoner eller selve fortiden (Maruna & Roy, 2007, s.104).

Maruna & Roy (2007) argumentere i sin studie at slike endringer kan formes av sosiale strukturer gjennom en prosess med «knifing off» (Maruna & Roy, 2007, s. 104). «Knifing off» beskrives som sosiale omstendigheter som avskjærer gamle alternativer, dermed vil individets nye tilværelse ikke inneholde de samme valgene som i det gamle livet (Maruna & Roy, 2007, s.109). I studien til Lauber & Sampson (2003) om ungdomsforbrytere, viste funnene at vendepunkter som ekteskap, militær, reformskole og geografisk skifte er avgjørende i «knifing off» prosessen. Alle disse vendepunktene skaper nye situasjoner som fjerner fortiden fra nåtiden (Lauber & Sampson, 2003, s. 145). Dette samsvarer med funn gjort i denne oppgaven. Forskningsdeltakerne forteller om hvor avgjørende det har vært å distansere seg fra det gamle miljøet og velge bort alle skadelige relasjoner som hindrer endring og som kan medvirke til tilbakefall. Flere av respondentene har tatt valget om å flytte til en annen kommune for å komme seg bort fra det gamle miljøet. Resten av gruppen er født og oppvokst i Kristiansand, men klarer likevel å holde seg unna kriminalitet og rus fordi de har byttet ut det gamle miljøet med en ny sosial omgangskrets.

I følge Maruna & Roy (2007) trenger ikke «knifing off» prosessen innebære miljømessige eller fysisk endring i det hele tatt, det holder med at en ny mening har blitt ervervet, selv om livserfaringen er forandret eller uforandret (Maruna & Roy, 2007, s. 110). Maruna & Roy (2007) mener at «knifing off» teorien burde forstås som begrensinger av muligheter, som man oppnå på ulike måter. Geografisk endring skaper ofte en situasjon som avskjærer kriminelle muligheter, men samtidig kan mindre dramatiske former for livsendring kvalifisere seg til «knifing off» hvor de involverte eksplisitt fjerner tidligere muligheter (Maruna & Roy, 2007, s. 114).

Funnene i denne oppgaven støtter oppfatningen om at «knifing off» prosessen kan oppnås på ulike måter. Alle deltakerne forteller om hvor viktig det har vært for dem å være aktiv i en støttegruppe både for å ta i mot hjelp og veiledning, men også for å hjelpe og veilede andre. Noen av respondentene har også aktivt søkt opp kristent trossamfunn for å finne støtte og tilhørighet som har vært viktig for dem i desistance-prosessen.

5.4 Betydningen av ettervern, generativitet og egenerfaring

Flertallet av deltakerne i denne oppgaven vektlegger hvor avgjørende ettervern har vært for dem i selve desistance-prosessen. Fler studier viser at overgangen til et lovlydig og rusfritt liv, er lettere å få til dersom man er tilknyttet en frivillig organisasjon (Aarvold & Solvang, 2008, s.11). I følge Falck (2015) beskriver mange løslatte at den virkelige straffen begynner når de løslates fra fengsel, fordi overgangen til samfunnet kan ofte oppleves som overveldende, vanskelig eller truende. Det er ikke alle som har et fungerende sosialt miljø eller familie å komme til (Falck,2015, s.63). Et flertall av alle løslatte mangler et sosialt nettverk og opplever mye ensomhet på grunn av alt som må velges bort, beskrevet tidligere i oppgaven som «knifing off» prosessen. En slik prosess hvor man velger bort uheldig nettverk fører ofte til ensomhet og man har derfor behov for å finne ny tilhørighet å bygge nye sosiale relasjoner. Frivillige organisasjoner hjelper og bistår brukerne sine i møte med offentlige instanser, tilbyr løslatte tilhørighet, fellesskap, relasjoner og oppfølging etter soning (Falck, 2015, s.62). Funnene i denne oppgaven viser at ettervern har vært noe av det viktigste får mine deltakere. Ettervern har bidratt til en lettere overgang til et lovlydig og rusfritt liv, flertallet forteller at de har funnet tilhørighet, bygget nye relasjoner og er inkludert i et fellesskap med massevis av tiltak og aktiviteter. Forskningsdeltakerne forteller også om hvor viktig ettervern er for å forebygge tilbakefall og vedlikeholde desistance-prosessen.

I følge Maruna (2001) benytter mennesker seg av ulike måter for å komme seg ut av kriminalitet, noen finner støtte i trossetninger, aktiviteter og meningsfullt arbeid. Rekonstruerte personer har ofte behov for å finne en ny mening med livet og generative roller kan ofte fylle dette tomrommet (Maruna, 2001, s. 118). Dette samsvarer med funnene i denne oppgaven, hvor flere i utvalget forteller om et sterkt ønske om å hjelpe andre i samme situasjon. Flertallet av forskningsdeltakerne har en tilknytning til en organisasjon for å hjelpe andre, enten som ansatt, frivillig eller som mentor. En rekke av de frivillige organisasjonene i Norge benytter seg av likemannsarbeid, verdien av å selv ha vært gjennom tilsvarende situasjoner, dele erfaringer og opplevelser, kan formidle denne kunnskapen til andre i tilsvarende situasjoner (Falck 2015, s.65). Forskningsdeltakerne vektlegger verdien av egenerfaring i desistance-prosessen og er tydelige på at ettervern som består av egenerfaring er gull verdt for dem som ønsker seg ut av kriminalitet og rus. Dette funnet støtter tidligere forskning om mestringsstrategi blant tilfriskende rusbrukere og tidligere fengslede personer som fungerer i hjelperoller» (Lebel et al, 2015, s.109). White, Boyle og Loveland (2004)

hevder at kjernen i alle vellykkede selvhjelpsgrupper er prosessen med å dele erfaring, styrke og håp. Selvhjelpsgruppe deltakere fremhever ofte at deres ekspertise kommer fra «å ha vært der selv» og at de har fått verdifull kunnskap og kompetanse fra egenerfaring som kan deles med andre for å bedre deres liv (Lebel et al, 2015, s.110).

5.4.1 Ettervernstilbudet i Kristiansand

Riksrevisjonen (2014) har påvist flere mangler på ettervern ved løslatelse, dette støttes av Rasmussen et al (2014) og bekrefter at tilbudet av ettervern er mangelfullt i flere kommuner (Rasmussen et al, 2014, s. 39). Forskningsdeltakerne i denne oppgaven har et helt annen oppfatning av ettervernstilbudet i Kristiansand. Flertallet er enige om at det finnes rikelig med tilbud av fungerende ettervern for dem som vil bli rusfri og holde seg unna kriminell atferd. Flere uttrykker til og med at det kan bli litt for mye av det gode og savner bedre samarbeid mellom de ulike organisasjonene. Funnene i denne oppgaven viser at det forekommer dårlig organisasjonsmiljø mellom de ulike organisasjonene, noe som kan påvirke graden av samarbeidsevner. Noen av deltakerne har selv vært vitne til at organisasjoner stjeler andre organisasjoner sine ideer og planer, for så å være førstemann med å søke tilskudd av kommunen. Flertallet av deltakerne forteller at de opplever at organisasjonene kjemper seg i mellom om å få mest mulig tilskudd fra kommunen og bekrefter at ikke-religiøse organisasjoner ofte føler seg forskjellsbehandlet

5.5 Utfordringer

Det er store ulikheter blant forskere på hva man fokuserer på i desistance-teorien, de fleste forskninger tar for seg årsaker til hvorfor noen begår kriminelle handlinger og hvorfor noen velger å avstå fra kriminalitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Opplevelsen av å «gå rett» og «gjøre det bra» kan ofte være en smertefull og føre til begrensede liv, «pains of desistance» er ikke like mye omtalt i forskningslitteraturen (Nugent & Schinkel, 2016, s. 569). Løslatelse fra fengsel er ikke alltid en positiv opplevelse og det kan oppstå mange utfordringer i hverdagen, det og skulle starte å leve nøktern, lovlydig og «holde seg på matta» er ofte lettere sagt enn gjort (Arvold & Solvang, 2008, s. 10. Mangel på tilhørighet fører ofte til ensomhet og isolasjon, ensomhet kan være belastende for mange tidligere straffedømte fordi det vanligvis er en medvirkende årsak til tilbakefall. Det å skulle starte et nytt liv for en

selv og bli et nytt menneske kan oppleves veldig ensomt fordi man må bryte med det man allerede kjenner (Arvold & Solvang, 2008, s. 10).

I analysekapittelet var det enkelte som beskrev følelsen av isolasjon og ensomhet. Disse deltakerne forteller også om hvor vanskelig det er å finne tilhørighet etter man har tatt avstand fra sosiale relasjoner som tidligere var forbundet med kriminalitet og rus. Dette samsvarer med funnene i studien til Nugent & Schrinkel (2016) hvor flere av informantene deres slet med isolasjon og ensomhet etter brudd med tidligere relasjoner (Nugent & Schinkel, 2016). Flere undersøkelser viser at mange domfelte og innsatte i norske fengsler sliter med rusavhengighet, helseutfordringer, alvorlige symptomer på depresjoner og angst. De har ofte økonomiske problemer, bostedsløse, lav utdanning og lav tilgang til arbeidsmarkedet (Meld. St. 37(2007-2008), s.173). Flere av deltakerne i denne oppgaven forteller om høy gjeld etter straffegjennomføringen. I følge Todd-Kvam er de økonomiske utfordringene i etterkant av soningen et problem for mange tidligere straffedømte. Det er ofte vanlig at personer som er involvert i lovbrudd mister kontrollen over økonomien og økonomiske belastninger kan ofte ha en negativ innvirkning på selve endringsprosessen (Todd-Kvam, 2019, s. 1478). Dette samsvarer med funn gjort i denne oppgaven. Flere av deltakerne forteller om en vanskelig tid etter løslatelse med ødelagt økonomi og utfordringer i møte med offentlig etat. Flertallet av deltakerne holder på med gjeldsordning og anser deres økonomiske situasjon i dag som under kontroll. Dette kan ha stor betydning for at forskningsdeltakerne klarer å vedlikeholde desistance-prosessen.

6. Konklusjon

Målsetningen med denne oppgaven har vært å se nærmere på hva som kjennetegner vellykkede tilbakeføringer fra fengsel til frihet. I dette siste kapittelet vil jeg komme med avsluttende refleksjoner og konklusjon av oppgaven. Funnene i denne oppgaven viser at desistance innebærer mange endringer og utfordringer. Rusproblematikk er en sentral del av desistance i denne oppgaven, da alle i utvalget har hatt rusproblemer. Mine deltakere er tydelige på at rusmisbruket er deres primære problem, og at og kriminaliteten er sekundært til dette. Når forskningsdeltakerne ble rusfrie, resulterte dette i at de også klarte og ta avstand til kriminalitet. Dermed er det flere av deltakerne som knytter selve vendepunktet til rusmisbruket og ikke kriminaliteten. Mine funn viser at kognitive endringer er en viktig faktor i desistance-prosessen. Både egeninnsats og motivasjon er svært viktig for at personen selv

kan ta grep for å få til en endring i sin egen livssituasjon. Flere i utvalget forteller at det å ha håp og tro på seg selv og kunne se egne muligheter og ta intensjonelle valg har hatt stor betydning for dem desistance-prosessen. Funnene viser også at det er viktig å godta sin egen fortid og etablere en ny identitet for seg selv, dette gir både håp og motivasjon til videre kontinuitet i endringsprosessen. Det kommer også tydelig frem i funnene hvor viktig det er å distansere seg fra relasjoner og miljøer man kan forbinde med rus og kriminalitet. Samtlige forskningsdeltakere har vært i gjennom ulike former for rehabilitering, flere forteller at dette har vært nødvendig for å kunne bearbeide traumatiske hendelser fra oppveksten og ta eierskap til sin egen historie. Forskningsdeltakerne påpeker at dette har vært helt nødvendig og har stor betydning for dem i desistance-prosessen

Funnene viser at hjelpen fra ettervernstiltak har stor betydning for denne gruppen, behovet for tiltak som omfavner sosiale relasjoner og tilhørighet blir omtalt som svært nødvendig. Flere uttaler at de aldri hadde klart det om det ikke var for det gode tilbudet av ettervern de har her i Kristiansand. Det er spesielt en ting som er gjentakende fra alle intervjuene og det er hvor verdifull egenerfaring har vært for informantene gjennom selve endringsprosessen. Dette har også medført til at informantene selv har fått et behov for å hjelpe andre i samme situasjon, og flere forteller at det hjelper dem til å holde seg unna kriminalitet og rus.

Funnene i denne oppgaven støtter også oppfatningen om at desistance-prosessen krever både tid og hardt arbeid, samtidig som det er en prosess som hele tiden må vedlikeholdes. Et godt samspill mellom subjektive og sosiale faktorer er viktig for å få til en livsendring og lykkes i desistance-prosessen. Mine funn viser at en vellykket tilbakeføringsprosess for denne gruppen består av; egeninnsats, sosialt nettverk, ettervernstiltak, egenerfaring og behandling av traumer fra oppveksten. Det som skiller seg ut fra tidligere forskning, er behandling og bearbeiding av traumer fra barndom og ungdomstiden. Dette viser seg å være en avgjørende og viktig faktor i desistance-prosessen til personene i denne studien.

6.1 Mulige begrensinger i oppgaven

Denne masteroppgaven er basert på kvalitativ undersøkelse, målet er ikke å komme frem med en konklusjon som kan generaliseres utover utvalget. Denne oppgaven vil imidlertid kunne bidra til informasjon om faktorer som kan bidra til vellykkede tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet. Det finnes potensielle svakheter i kvalitativ forskning. Mulige begrensninger i studien kan være for få forskningsdeltakere og at datamaterialet viste mye like erfaringer blant deltakerne. Dette kan skyldes måten utvalget er rekruttert på eller fordi flertallet av utvalget jobber som frivillig i andre organisasjoner. Det kan tenkes at andre desistere som ikke er tilknyttet frivillig organisasjon ville ha hatt andre synspunkter som skiller seg fra desistere jeg har intervjuet. Likevel mener jeg at utvalget gir verdifullt datamateriale, noe som gir et godt grunnlag for å belyse straffedømtes erfaringer med vellykkede tilbakeføringsprosesser fra fengsel til frihet. Analysen vil derimot bære preg av manglende erfaring med å analysere ett slikt datamateriale. I ettertid ser jeg også at intervjuguiden kunne vært bedre utformet i forhold til spørsmålene som ble stilt, slik at jeg kunne ha fanget opp flere faktorer som kan være med å påvirke en vellykket tilbakeføringsprosess.

Når det kommer til videre forskning er det spesielt et funn som skiller seg ut. Et viktig funn i oppgaven er betydningen av behandling for traumer i barndom og ungdomstiden. Det kunne vært interessant å forske videre på hvilken funksjon eller effekt en slik behandling utgjør. Man kan også stille seg spørsmål om det er mange kriminelle og rusavhengige som sitter inne med ubehandlede traumer, kan dette være en viktig faktor som hindrer desistance?

Litteraturliste

- Arvola, R.H & Solvang, I.L. (2008). *Prosessen fram til et vanlig liv*.
<http://kundeweb.aggressive.no/users/nettverkshuset.org/filer/Fra%20innsatt%20til%20utsatt.pdf>
- Andvig, E. & Karlsson, B. (2021) *Samordnede velferdstjenester til personer etter soning – glippsoner og broer*. Tidsskrift for velferdsforskning 24(3) 1-14 Hentet fra
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2464-3076-2021-03-01#bibliography>
- Boman, J.H & Mowen, T.J (2018) *The role of turning points in establishing baseline differences between people in developmental and life-course criminology*.
Criminology 56(1) 191-224.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6707535/>
- Carlsson, C. (2012). *Using 'Turning Points' to Understand Processes of Change in Offending: Notes from a Swedish Study on Life Courses and Crime*. *The British journal of criminology*. 52(1) 1-16.
<https://academic.oup.com/bjc/article/52/1/1/372083?login=false>
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.). Oslo: Gyldendal akademisk
- Dannefer, D., & Uhlenberg, P. (1998). Paths of the life course: A typology. In V. L. Bengtson & K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of theories of aging* (pp. 306-326). New York: Springer.
- Falck, S. (2015) *Tilbakeføringsgarantien som smuldret bort. Mellom kriminalomsorg og kommunale tjenester. Tiltaksbro, systematikk eller tilfeldighet?* (SIRUS Rapport nr3/2015) Statens institutt for rusmiddelforskning.
<https://www.fhi.no/publ/2015/tilbakeforingsgarantien-som-smuldret-bort/>
- Fredriksson, T. Gålnander, R. (2020) *Fearful futures and haunting histories in women's desistance from crime: A longitudinal study of desistance as an uncanny process*. Vol: 58(4) (599-618)

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1745-9125.12250>

Gjeruldsen, K. & Jensen, E. (2021). "Alt er jo egeninnsats" – Kvinners vendepunkter bort fra kriminalitet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 215-235.

<https://tidsskrift.dk/NTfK/article/view/125572>

Gjeruldsen, K. & Jensen, E. (2021). *Hva skal til for at kvinner vender seg vekk fra en kriminell løpebane?* Forskersonen.

<https://forskersonen.no/kriminalitet-meninger-populaerivitenskap/hva-skal-til-for-at-straffedomte-kvinner-vender-seg-vekk-fra-en-kriminell-lopebane/1851197>

Helgesen, J, H, I., 2017, *Ny fangebehandling i norske fengsler?*

<https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-01>

Holter et al, 2007, *Utfordringer og trender i rehabilitering*

Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2007/02/tema-rehabilitering/utfordringer-og-trender-i-rehabilitering>

Hm.Inspectorate.of.probation, 2020, *Desistance – general practice principles.*

<https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprobation/research/the-evidence-base-probation/models-and-principles/desistance/>

Johannesen, L., Rafoss., T. & Rasmussen, E. (2018). *Hvordan bruke teori, nyttige verktøy i kvalitativ analyse.* Universitetsforlaget.

<https://fontene.no/forskning/fysisk-aktivitet-for-rusavhengige--en-kvalitativ-studie-6.584.865614.5ddd60f6d8>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kovac, V. (2022). *Hvordan vet du det? Vitenskapelig tenkning og forskningsmetoder.* Fagbokforlaget.

Kriminalomsorgen, 2018, *Tilbakeføring.*

<https://tilbakeforing.no/innsikt/om-tilbakeforing/>

- Kriminalomsorgen, 2023, tilbakeføring (sosialt nettverk)
<https://tilbakeføring.no/wp-content/uploads/2019/02/Øvelser-sosiale-nettverk-1.pdf>
- Landmark, I, (2020, 4 juni). *Håp om økte jobbmuligheter etter endt soning*,
<https://veilederforum.no/artikler/ulike-malgrupper/hap-om-okte-jobbmuligheter-etter-soning>
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001). *Understanding desistance from crime*. *Crime and justice* 28: (1-69)
https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf
- Lebel, TP., Maruna, S., Richie, M., 2015, *Helping Others as a Response to Reconcile a Criminal Past: The Role of the Wounded Healer in Prisoner Reentry Programs*. University of Wisconsin – Milwaukee. (108-120)
<http://cbcollege.org/wp-content/uploads/2018/11/LeBelRichieandMaruna2015.pdf>
- Maruna, S. (2001), *Making good: how ex-convicts re-form and rebuild their lives*. Washington, D.C: American psychological association,
- Maruna, S., & Roy K. (2007). *Amputation or Reconstruction? Notes on the Concept of “Knifing Off” and Desistance From Crime*. *Journal of Criminal Justice*. 23(104-124).
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1043986206298951>
- Postholm. M. B. & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Rasmussen, I, Hanssen-Myrvold, T, Haavardsholm, 2014, *Nettverk etter soning: hva kan samfunnet tjene på et bedre ettervern?*
https://www.vista-analyse.no/site/assets/files/5703/va-rapport_2014-38_netverk_etter_soning_hva_kan_samfunnet_tjene_pa_bedre_ettervern.pdf

- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet. Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017 – 2021*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/redusert-tilbakefall-til-ny-kriminalitet/id2556905/>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2007). *Straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn*. (Meld. St. 37 2007-2008).
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/?ch=5>
- Nugent, B & Schinkle, M (2016). *The pains of desistance. Crime*. Journal of Criminal Justice. 16(5) (568-584).
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1748895816634812>
- Sjåfjell, T, (2018, 25 januar). *Rusbehandling preges av dårlig akutttilbud, mangel på boliger og sviktende ettervern*. <https://www.rus.no/meninger/rusbehandlingen-preges-av-darlig-akuttillbud-mangel-pa-boliger-og-sviktende-ettersom>
- Todd-Kvam (2019) *An unpaid debt to society: how 'punishment debt' affects reintegration and desistance from crime in Norway*, hentet fra
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/73075/2/Todd-Kvam%2B2019%2B-%2BAn%2Bunpaid%2Bdebt%2Bto%2Bsociety%2BAM%2Bversion.pdf>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Vindland, S. (2016, 7 november). *Hvorfor mister ikke kristne organisasjoner tilskudd?*
<https://www.fvn.no/nyheter/i/pjr7R/hvorfor-mister-ikke-kristne-organisasjoner-tilskudd>

Vedlegg 1- Intervjuguide

Presentasjon av deltaker:

- **Hva er du aller mest stolt av i livet ditt?**
- **Kan du fortelle meg en god egenskap om deg selv, som kanskje mange ikke vet om.**
- **Alder, utdanning/jobb?**
- **Hvor lang dom sonet du før du ble løslatt? flere soninger?**
(Hva er det som er annerledes med den siste soningen?)
- **Foregikk soningen under åpen soning eller i høysikkerhetsfengsel? Har du lyst til å fortelle hvorfor du satt inne (trenger ikke utdype, gjerne kategoriser innenfor disse: vold, narkotika, svindel, tyveri)**
- **Hadde du problemer med rus i tiden før opphold i fengsel, hva med selve fengselsoppholdet?**
- **Har du fått hjelp til rusproblemene i fengsel? (hvilke tiltak ble satt i gang?)**
- **Hvordan ha tiden vært med rus etter fengselsoppholdet? (hvordan tok du tak i problemet?)**
- **Hvordan vil du beskrive barndom og ungdomstiden din? (Tenker du at opplevelser fra denne tiden har bidratt til at du har hatt et liv med kriminalitet/rus)**

Tilbakeføringsprosessen og ettervern:

- **Hvis jeg sier tilbakeføring, hvilken betydning har det for deg?**

- **Hvordan ble du forberedt til å komme tilbake til samfunnet igjen under soning?**
Hva slags støtte/hjelp fikk du? (*overgangsbolig, rus, økonomi, jobb, utdanning, frivillige organisasjoner?*)
- **Er det noe/noen som var spesielt viktig for deg under soningen,** (*personer eller tilbud/støtte fra kriminalomsorgen*)?
- **Hvis jeg sier endringsprosess, hva tenker du da?** *På et tidspunkt bestemte du deg for at du ønsket en endring og ville ut av kriminaliteten, kan du fortelle litt om det? (hva tenker du var betydningsfullt for avgjørelsen? (fengselsopphold, rusrelatert, familie, barn. (Er du fortsatt i en endringsprosess, eller føler du at det er tilbakelagt?))*
- **Hvordan benyttet du tiden din i fengsel med tanke på din endringsprosess?**
- **Hva slags rehabilitering benytter du deg av, evt har benyttet i og utenfor fengsel?**
- **Hvordan vil du beskrive den første perioden i frihet?**
som beskrives som de første dagene i frihet etter soning. Overgangen fra innsatt til løslatt er en sårbar periode, og det er i denne perioden det er størst sjanse for tilbakefall. Hva var det som gjorde at du ikke havnet i glippsonen, er det noe spesielt du tenker kan ha vært til stor hjelp?
- **Hva er det du tenker på når jeg sier ettervern, hva betyr det for deg?**
- **Hva synes du om etterverns tilbud som finnes i Kristiansand, hva er det du benytter deg av og hva vet du finnes? Har du fått informasjon?**
- **Benytter du deg av flere tilbud fra ulike organisasjoner i Kr.sand?** (*føler du en tilhørighet til alle?*)
- **Er ettervern tilbudene i kr.sand tilstrekkelig nok? (for lite / for mye?) er det noe du savner, i så fall hva?**

- **Hadde du noen forventninger til livet etter soning før du ble løslatt?** (*Hvor vil du si du er i dag i forhold til forventningene?*)

Sosialt nettverk:

- **Hva betyr sosialt nettverk for deg i tiden etter fengsel?** (*samlingspunkt, familie/venner, frivillige org, digitale nettverk, jobb/skole*)
- **Hvordan forholde seg til gamle venner, hvordan har du gjort det i en liten by som Kristiansand?**
- **(Resosialisering) Har du måttet endre på det sosiale livet, velge bort gamle bekjentskap/venner?** (*Fått nye venner/bekjentskap, hvor?*)
- **Det kan være skummelt å komme tilbake til samfunnet etter et fengselsopphold, føler du deg inkludert eller ekskludert som innbygger i Kr.sand?** på hvilken måte? (*i offentlige sektor/ folk på gata?*)

Hverdagen i dag:

- **Kan du fortelle litt om hvordan en vanlig hverdag ser ut for deg nå?**
- **Har du noen spesielle steder du like å være, hvor?**
- **Har du noen faste aktiviteter du deltar på i løpet av en uke, hvilke?**

Avslutningsvis:

- **Veien ut av kriminaliteten og det å «holde seg på matta», hva har vært viktig for din del?**
- **Hva mener du må til for å klare seg etter et langt fengselsopphold?**
- **Når du ser tilbake på din reise, er det noe du ville ha gjort annerledes?**

Helt til slutt - er det noe du har lyst til å fortelle meg, som du ikke har fått sagt?

Tusen takk for at du deltok i mitt prosjekt, det setter jeg stor pris på!

Vil du delta i forskningsprosjektet?
***” En sammenligning av tidligere straffedømte sine
erfaringer ved tilbakeføringsprosessen fra fengsel til
samfunn”***

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvilke erfaringer tidligere domfelte har ved en tilbakeføring prosess og endringsarbeidet i tiden etter soning. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I denne masteroppgaven vil jeg tar for meg tidligere domfeltes erfaringer med tilbakeføringsprosessen med fokus på endringsarbeidet i tiden etter soning. Jeg ønsker å få en innsikt i hvilke tanker, ideer og refleksjoner de løslatte har etter en slik krevende prosess. Et av hovedmålene med denne oppgaven er å få kunnskap om ettervernstilbudet de tidligere domfelte benytter seg av i tiden etter soning og hvordan en endringsprosess oppleves av de domfelte selv. Jeg vil også se på ulikhetene ved tidligere straffedømtes erfaringer ved tilbakeføringsprosessen og endringsarbeidet i tiden før og etter løslatelse, og da spesielt med fokus på de vellykkede tilbakeføringene til samfunnet.

Problemstillingen i oppgaven er: Hvordan opplever den straffedømte tilbakeføringsprosessen og endringsarbeidet i tiden under soning og etter løslatelse?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Agder, Kristiansand er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi jeg ønsker dine synspunkter og erfaringer rundt tilbakeføringsprosessen og endringsarbeidet i tiden før og etter soning.

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Opplysningene du kommer med anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er i juni 2023.

Hva innebærer det for deg å delta?

Det er helt frivillig for deg å delta i dette prosjektet. Dersom du velger å delta i prosjektet, men av ulike årsaker ikke ønsker å delta likevel, kan du når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke medføre negative konsekvenser for deg å delta i prosjektet, uansett om du på et tidspunkt skulle ønske å trekke deg.

Alle opplysninger du kommer med vil bli anonymisert, og det vil ikke være mulig å identifisere opplysningene og knytte de til deg som person. Dersom du ønsker å delta i prosjektet vil du bli intervjuet i ca. en time, og spørsmålene vil i hovedsak handle om dine erfaringer med tilbakeføringsprosessen og endringsarbeidet i tiden etter fengsel. Intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker, og opptaket slettes etter å ha blitt overført anonymt til skriftlig tekst (transkribert).

Ditt personvern

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har informert deg om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernreglementet. Ingen av opplysningene du kommer med vil kunne knyttes til deg som person. I oppgaven min vil jeg kun bruke utdrag fra intervjuene, og disse vil være helt anonymisert. Det er kun meg, Rosanna Isabella Ljosland Gumpen, og min veileder Kristian Mjåland som har tilgang til opplysningene du kommer med. Datamaterialet vil bli innelåst, og du som deltaker vil ikke kunne bli gjenkjent i oppgaven som publiseres.

Når forskningsprosjektet avsluttes, i juni 2023, vil personopplysninger og lydopptak bli destruert (slettet).

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. Norsk senter for forskningsdata (NSD) har vurdert at behandling av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet har du rett til:

- - innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- - å få rettet personopplysninger om deg
- - å få slettet personopplysninger om deg
- - å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Når forskningsprosjektet avsluttes, i juni 2023, vil personopplysninger og lydopptak bli destruert (slettet).

Ytterligere opplysninger.

Dersom du ønsker mer informasjon om prosjektet eller dine rettigheter ta gjerne kontakt med meg, masterstudent: Rosanna Isabella Ljosland Gumpen, rosanna.ni@hotmail.com

Min veileder Kristian Mjåland, kristian.mjaland@uia.no

Personvernombudet UIA, Trond Hauso personvernombud@uia.no

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS (personvernombudet@nsd.no) eller telefon 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen.

Rosanna Isabella Ljosland Gumpen, masterstudent ved Universitetet i Agder.

Kristian Mjåland, veileder.

Vedlegg 3 – samtykkeskjema

Samtykkeskjema til forskningsdeltakere

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *''En sammenligning av tidligere straffedømte sine erfaringer ved tilbakeføringsprosessen fra fengsel til samfunn''*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet juni 2023. Jeg samtykker også til at intervjuet vil bli tatt opp med båndopptaker, og at dette opptaket slettes etter å ha blitt overført anonymt til skriftlig tekst.

Jeg er informert om at jeg har mulighet til å trekke meg fra prosjektet hvis jeg ønsker dette.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4 – Godkjenning fra NSD

Følgende vurdering er gitt:

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser frem til 30.6.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

Behandlingen av personopplysninger om straffedommer og lovovertrедelser er basert på uttrykkelig samtykke fra den registrerte, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a og art. 9 nr. 2 a, jf. art. 10, jf. personopplysningsloven § 11, jf. § 9.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke videre behandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring, videosamtale o.l.) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/meld-enderinger-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Lasse Raa

Lykke til med prosjektet!